

SAŠA ŠANTEL:

...Velikani skočijo na noge in začno metati proti nebu
mlinske kamene. Vsak si skladi zvezdo... (gl. str. 304).

KRISTUS, SV. PETER IN BABA.

Kristus in sv. Peter sta prišla zvečer h kmetu in ga prosila, da bi ju prenočil. Kmet veli: Prav rad vaju bom prenočil in vama dal tudi večerjo, ali jutri zjutraj mi bosta pa morala pomagati mlatiti, drugače vaju nečem. Kristus in sv. Peter sta bila zadovoljna. Po večerji sta se ulegla na teme in zaspala. Zjutraj ju pride gospodar klicat. Ona dva sta bila trudna in nista mogla vstati. Gospodar ju pride klicat drugič in ves nejevoljen, da ga nista precej ubogala, namaha sv. Petra, ki je spal pri kraju. Kristus in sv. Peter sta si pa hotela še malo odpočiniti in sta ostala na temenu. Sv. Peter se je bal, da ga gospodar ne bi še enkrat pretepel, in se je ulegel sedaj za Kristusa. Gospodar prihrumi vtretjič s strašnim vpitjem, da takih lenuhov še nikoli ni imel pod streho in veli: Ta pri kraju je že ne-

koliko dobil, zdaj treba nažgati še onega. Sv. Peter je bil spet tako našeškan, da se je od bolečin kar zvijal. Kristus in sv. Peter vstaneta in gresta na pod. Gospodinja jima ukaže, da naj delata, Kristus pa veli: To se lahko opravi bolj zlahkoma, in snopje zažge. Gospodinja se silno prestraši, pa se kmalu zopet utolaži, videč čudo, ki se godi na podu. V en konec so odletele pleve, v drugi konec čisto zrnje, na sredi je pa ležala mesto snopja lepa, nestolčena slama. Kristus posvari gospodinjo, da naj nikar ne dela tega, kar je njega videla, in odide s sv. Petrom dalje. Baba je pa rekla: Kar zna ta, bom tudi jaz naredila. Nametala je poln pod snopja in ga užgala, ali o joj! zgorelo ji je ne le snopje z zrnjem in plevami, ampak tudi pod, hiša in vsa druga poslopja.

TRDINA KOT UČITELJ HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI.

Po posredovanju zagrebškega velikega župana v. m., Presvetl. g. Bude Budisavljevića, sem prejel troje dijaških skript o hrvatski književnosti, ki sta si jih po predavanjih Janeza Trdine l. 1865. priredila reška dijaka Adolf Jakšić in Andrija Pavlovec.

JANEZ TRDINA.

Jakšić je dal svojim skriptom naslov: „Hrvatska literatura od najstarije dobe do naših dana po... (tu je list odtrgan; najbrž kaj takega: predavanjih) g. prof. Ivana Trdine bilježio Adolfo Jakšić 1865.“ Faktično sega lepo pisani rokopis do leta 1835.

Od Andrije Pavlovca sta dva zvezka. Prvi („Kratki nacrt Hrvatske Literature“) je pisan z naglo roko in sega do Trdinovih časov, tako da so omenjeni še Jurković, Rački in Botić; drugi pa je pisan redno in lepše ter sega le do 1835 in ima naslov: „Knjižica starohrvatske literature

Pavlovca Andrije sedmoškolca. Na Rieci dne 25. 11. 1865.“

Razmerje obeh Pavlovčevih rokopisov, ki se ne krijeta po besedilu in obsegu, si je tolmačiti pač z opombo, ki jo čitam v Izvestju reške gimnazije (na pr.) l. 1864./65., češ, v pisмениh vajah iz hrvaščine v 8. razredu — poučeval je Trdina — je bilo tudi „pisanje hrvatsko-srbske literature po predavanju i vlastitom čitanju važnijih književnih djela“. T. j., očitno so si morali osmošolci doma pisati literarno zgodovino. Morda je kaj takega Trdina priporočal že tudi v 7. razredu; sedmošolec Pavlovec je Trdinova predavanja doma stiliziral in — redigiral. Trdina se v svojih predavanjih ni držal knjige, ampak je svobodno predaval celo polletje, šele na koncu je vprašal za red (Poročilo g. poslanca Vj. Spinčića).

Kakor kažejo letnice, so skripta iz l. 1865./66 (v Pavlovčevih beležkah se proti koncu nahaja datum 8. 6. 1866). Trdina je tega leta poučeval hrvaščino v šestem, sedmem in osmem razredu; Pavlovčeva skripta so iz takratne sedme šole, a Jakšićeva iz osme (zakaj Jakšić je bil 1865/66 dijak 8. razreda).

Na enem Pavlovčevem zvezku se nahaja zunaj označba: ad 210/uk (nk?) 867. To je očitno uradna beležka, ki naj kaže, da spada zvezek kot priloga k aktu z dotično številko.

Kaj je postal Pavlovec, ne vem. Adolf Jakšić je postal ruski profesor in c. svetnik ter je umrl dne 17. julija 1913 v Begunjah na Gorenjskem, od kapi zadet, „po celi Gorenjski znan, obče priljubljen vsakoleten letoviščar...“, z dušo in telom navdušen Slovan“ („Slovenski Narod“ z dne 18. julija t. l.).

„Reški Novi List“ mu je dne 20. julija prinesel nekrolog, prav značilen za prijatelja odločno slovanskega, nenavadnega moža Trdine. Tam čitamo:

„Adolf Jakšić rodio se god. 1845. u Iloku. Gimnaziju je učio u Osieku (1858—1863) i Zagrebu (6. i 7. razred 1863—1865), a 8. razred na

Rieci, gdje je položio i maturu god. 1866. Otale je pošao u Prag, da uči pravo, nu radi svoje solidarnosti i obrane prof. Trdine, koji je na riečkoj gimnaziji bio suspendovan, Jakšić je izgubio stipendij.¹⁾ Morao se vratiti u Zagreb, gdje je u zagrebačkim odvjetničkim pisarnama zaradjivao svoj hljeb i neprestano dalje učio. Kvaternikov i Starčevićev pokret 70. godina zahvatio je žestoko i mladoga Jakšića, te je i on u njemu riečju i perom saučestvovao. Nego uoči Rakovice nije se htio priključiti planovima Kvaternikovim, pak se je sa svojim političnim drugovima razkrstio i otišao u Švajcarsku, u Ženevu, gdje je dulje vremena živio. Tu se je sprijateljio sa Bakuninom i današnjim srbskim ministrom predsjednikom Pašićem i zalazio u ondašnjega kneza, a današnjega srbskoga kralja Petra Karagjorgjevića. Iz Ženeve je otišao u Odesu, gdje ga Baltazar Bogišić nagovori, da se posveti filozofiji, koju on absolvira na petrogradskom sveučilištu. Odmah bude imenovan profesorom u Tiflisu, gdje je djelovao sve dok radi poremećena zdravlja nije zatražio pensiju. Tad se je povratio u domovinu, te je skromno živio u Zagrebu i ovdje na Rieci, drugujući osobito sa svojim još iz mladih dana velikim prijateljem dr. Cattijem,²⁾ s čijom je obitelji mnoga ljeta proboravio u Begunjama. Svojedobno bilo mu je ponudjeno profesorsko mjesto na hrvatskom sveučilištu, ali on ga nije htio prihvatiti.

Sa profesorom Adolfom Jakšićem pada u grob jedan od najsajnijih talenata naše starije generacije. Jedna tragična sudbina izbacila ga je iz kolotečine našeg domaćeg narodnog života, te je svoju mladost i muževno doba proživio daleko od Hrvatske. Kad se u nju vratio, nije se više mogao snaći. On je bio pravi anahronizam za današnje doba, u kojem je živio i koje je gledao nekom tužnom i tihom rezignacijom. Zato se sav njegov veliki talenat konsumirao neplodno u samoci i u nostalgiji za prošlim danima. Da nije tako bilo, hrvatski narod bi danas u njemu zacielo oplakivao jednoga od prvih svojih kolovodja i pobornika. Ovako je žaliti za jednim karakterom, jednim skroz čestitim i darovitim sinom." (Posnel „Slov. Narod“ 24. VII.).

Literarna skripta dijakov Pavlovca in Jakšića so bila očividno corpus delicti v preiskavi zoper Trdino, ki je imela za posledico, da je bil Trdina

¹⁾ Jakšić je vso zadevo Trdinovo hotel zvaliti s Trdine in jo vzeti nase.

²⁾ Juri Catti z Reke, 1864/5 sedmošolec, sedaj kr. svetnik in primarij na Reki.

l. 1866. umirovljen. V tem oziru piše Bude Budisavljević:

„Kako ste već iz skromnoga moga prinosa mogli razabrati, nije čestiti Trdina, tumačeći učevne predmete, znao a ni mario, da obuzda plameni jezik, kad mu se je bilo osvrnuti ili kad mu je onako naletjelo, da se osvrne na vragove roda ta našega na jugu, ta ostaloga gore više pa do hladnoga sjevera. Predavajući povijest naše književnosti, on je rado pustio maha ojadjenomu srcu s nedaće političke, ili bi navitrio zub na nesklavorne (?) pojave staleške i vjerske, a i na krupnije povrijede čudoredja bilo s koje strane itd., pa ocjenjujući cijenu nekih prem inače zaslužnih književnika prekoriti je znao, osvjetljujući dapače i osobne slabosti njihove. Da je pri ovom, a i pri inom predavanju, primjerice o starohrvatskoj književnosti, nerijetko prevršio mjeru dašto kao učitelj na višoj gimnaziji, o tom se je na Rijeci govorilo poslije moga školovanja, pa nije čuda, što je za to čuo i gimn. ravnatelj. Ovaj je s toga, kako mi gosp. Jakšić, najvrniji osmoškolac god. 1865., a sve mi se čini — i osobiti miljenik Janezov, kazuje, po više puta dolazio u neke razrede za predavanja povijesti hrv. književnosti; ali tad je Janez postupao opreznije.

Jednom sjedne ravnatelj u prvu klupu do prvoga djaka Jakšića, ispukne snop bilježaka i upita, kakova su to skripta. Kad je čuo, da su to bilješke o hrv. književnosti po predavanju profesora Trdine, ponese jih sa sobom u svoju pisarnu. Preslušan je neko vrijeme iza toga dana djak a valjda i profesor, a onda je prosljedila proti potonjemu kaznena istraga, koju je imao provesti te i proveo izaslanik namjesničkoga vijeća Janko Jurković, onih godina zemaljski školski nadzornik za srednje škole.¹⁾ I osmoškola Jakšića „odozgo“ su malko drljanuli, a profesor Trdina turen je ureda radi u — mir!“

Nadalje poroča Budisavljević:

„Rečena njegova, a i skripta mladjega riječkog gimnaziste, Andrije Pavlovca, o kojem ništa pobližega ne mogoh saznati, ostala su iza pokojnoga gimn. ravnatelja Mažuranića, te jih je, čuvši o čem se radi, voljno meni ustupio sinovac mu Vladimir, a ja sve tri knjižice šaljem shodne porabe radi Vama uz molbu, da mi u svoje vrijeme povratiti izvolite bar bilješke Adolfa Jakšića, jer bi jih ovaj rado pričuvao kod sebe kao dragocjenu uspomenu iz mladih dana riječkoga svoga djakovanja. Proučivši ove spise, naj-

¹⁾ Jurković je bil za nadzornika imenovan 27. maja 1865.

bolje ćete sami moći skrojiti sud o odporenem duhu i načinu Janezovoga predavanja; pri čem bih se usudio, domoliti ojaču Vam pažnju stranicama, u koje su utisnute tanke hartije, i na njima nekim mjestima ili stavkama, što su opkružene olovkom.

Još sam s druge strane, od ugledna nastavnika čuknuo, da je Trdina što u školi što u svom domu pred djacima znao kadikad štošta govoriti, što se nikako nije skladalo s tankim pravilima čudorednosti ili s vjerskim osjećajima, kakove je u dječkim grudima radio utvrditi učitelj vjeronauka.¹⁾ Sic ferunt.“

Že 10. okt. 1866 je celovski „Slovenec“ po „Pozoru“ poročal, da je Trdina „iz do zdaj nam neznanih vzrokov od učiteljske službe odstavljen“, „tožil ga je menda gimnazijski vodja sam“. Že 20. oktobra pa je poročal isti list, da je Trdina bil tožen zavoljo „velike izdaje, ki jo je neki doprinesel pri svojih predavanjih o hrvatski literaturi. Ako ga sodnija tega hudodelstva krivega ne najde, sodil' ga bo sodni stol na Reci zavoljo šuntanja in poburovanja.“ A 21. nov. je vedel isti list, da se je Trdina v svoji preiskavi „popolnoma opravičil“. Sodna preiskava je torej trajala od sredine oktobra do sredine novembra.²⁾

Ravnatelju Mažuraniću in nadzorniku Jurkoviću je Trdina mnogo očital, a čuditi se ne moremo, če je prišlo do konflikta, ako uvažujemo nastopanje in izražanje Trdinovo. Šolski svetnik Miroslav Žakelj, ki je bil več let Trdini stanovski tovariš na reški gimnaziji,³⁾ mi je pripovedoval sledeče:

Nekoč je prišel na reško gimnazijo ban Šokčević — baje jako uljuden mož; učiteljski zbor reške gimnazije ga je pričakoval; ban se je nekoliko zakasnil in se zato opravičil — bilo je to pač 29. nov. 1864. Ban je vstopil tudi v razred, kjer je poučeval Trdina. Razred je vstal, a Trdina je obsedel, češ: „To nije ban; bana bira narod, to je carski sluga.“

O preiskavi Trdinovi so njegovi dijaki — pač le neki — drugače pripovedovali, nego poroča Trdina v svoji prošnji za rehabilitacijo I. 1874.

¹⁾ Profesor verouka na višji gimnaziji je bil Ljudevit Slamnik, svećenik biskupije senjske, in ta je, kakor mi poroča g. dr. Catti, nekoč od Jakšića zahteval skripta.

²⁾ Dijaki Rečani so bili zaslišani v počitnicah. Kolikor se dr. Catti spominja, je šlo zlasti za zaroto Frankopana in Zrinskega, za konfiskacijo njihovih posestev in za neke besede o cesarju.

³⁾ Žakelj je s Trdino občeval le prvi dve leti; spominja se, da sta bila nekoč vkup v Bakru. Ker je Žakelj tudi podpisal — naravno — konferenčni protokol o preiskavi proti Trdini, ni Trdina hotel več z njim občevati.

V krčmi da je dijakom govoril Trdina povsem druge stvari, tako da ni čudo, če so ga Rečani preganjali. Njegovo počenje se je celo Hrvatima zdelo prehudo, tako da je profesor Živko Vukasović, pošten človek, ki ni sicer nikdar imel nič proti Kranjcem, nekoč rekel: „Pa da je (Trdina) još Hrvat!“

Trdina je spadal k filološki šoli Kurelčevići (kakor tudi profesor Pacel); že v tem je bil nasproten Mažuraniću. Trdina ga je prosto imenoval: „Mažu“, kakor Babukića: „Babu“.

Nadzornik Jurković je rekel: Ko bi imel sina, na to gimnazijo (reško) bi ga ne dal nikoli“ (radi Trdine ne).

Reški dijaki so Trdini po končani sodni preiskavi poslali pismo vdanosti in spoštovanja (16 podpisov) ter ga imenovali (gl. „Slovenca“ 20. okt.) „svojega očeta in prijatelja“; z njim da je vedno rastla čast gimnaziji reški. „Kdor Vas ne ljubi, ta ni dober človek.“

Nekako o Novem letu 1867 mu je drugo tako izjavo poslalo 124 „na Dunaju, v Gradcu in Zagrebu učećih se mladih Jugoslovanov ali Jugovicev“, najprej telegrafski, potem v posebnem pismu. V pismu ga imenujejo „Junaška duša in učena glava“, „angel varih naroda našega“; naj bi svet zvedel, kako spoštujejo svoje učitelje, „ki so možje“; obžalujejo, da niso bili „s prvim svitom svojih mladih dni deležni svobodne besede iz svobodne duše njegove“; odpiral jim je „hram večne resnice in stalne vere, krone vseh znanosti“ (Po „Nar. Novinah“ „Slovenec“ 12. jan. 1867).

V sledećem hoćemo iz Jakšićevih in Pavlovićevih skript posneti nekatera mesta, ki nam kažejo Trdinove nazore o narodnem in kulturnem delu in življenju ter pričaju o samoraslosti njegovega izražanja.¹⁾

I. POLITIKA.

„UZROK NESLOZI SRBA I HRVATA JE POLITIČKA AGITACIJA AUSTRIJE I POPOVSTVO.“

„U Hrvata ima 4 odpadništva: 1. Za Josipa II., kad su htjeli narod žrtvovati Madjarom, da se tobože opru caru, kao da nije svejedno biti rob vragu ili djavlu. 2. Od 35—40... 3. 48—49, kad je bio prevaren narod; pristaše njeki tobožnji Iliri uz jaćega i počeše satirati narod. 4. 61—65 viek Šmerlingov!!

„Najveća je nesreća za nas, što smo primili razna imena, radi kojih se je osobito u novije doba velika raspra i prepirka porodila. Sa strane

¹⁾ Izvadki, ki nimajo nobene pripombe, so iz „Jakšića“; pri ostalih sem izrecno pripisal „Pavlovec“.

Srba podpirivao je tu srdžbu „Vidovdan“ i „Srbo-bran“, a s hrvatske strane „Naše gore list“. Prvi povod tomu dade Vuk, koji je iz prostodušnosti počeo tvrdio (!), da su Srbi sve od Trsta počamši do Šumadije. Osobito je tu ideu uzeo razprostrirati u svom Kovčežiću, usljed čega se je pojavio i Hadžić, nazvan Svetić, čovjek, koji se u sve mieša, a ničega ne razumije, budući u pravom smislu sribent... Osim njega rade proti ideji sloge Hrvata i Srba: Grčić i Miletić, i Kvaternik, politički ciganin, koji je za novce već četveroj vladi služio. Najprije je bio u Austriji, odkle prognan podje u Rusiju; nu ni tu mu ne bilo bolje. Vratio se u Austriju, htjede vladi bečkoj za silne novce prodati neku važnu tajnu Ruske. Ali mu Austrija ne dade obećane svote. God. 1861 djelovao je kao sredstvo vlade na hrvatskom saboru proti slozi sa Mađžari, da razdraži Hrvate proti njim, a odtud da crpa korist Aust. vlada... On je tvrdio, da Srba neima, a uz njega je pristao Starčević, čovjek valjan i jedan od najčvršćih karaktera u Hrvatskoj.“

„(Na njemački jezik) pristaše naši ljudi, jer su opice. Najviše se (pod utjecajem njemštine) pokvarile babe. Poprimile jezik i navade tuđe, postaše bezobrazne, bezstidne. Njemačka kultura donese u gradove bludnice... Među svimi gradovi amalgamirao se je svim tuđim življi (!) najviše Karlovac... (Na Rieci) kloštar pokvari žensku djecu, da su postala gora od muškaraca... (U Karlovcu) su se radi njemačke gimnazije dapače ponosili...“

„God. 1826. ukraše Mađjari Rieku. Riečani nisu bili zadovoljni s Mađjarštinom te su slali djake u Ljubljanu i Varaždin na nauke... Sve što se je poslje 48 sgodilo, krivi su Bakrani.“

„Dalmacija jednoč prva postojbina Hrvata odmetnu se sama od sebe i posta izrod talijanski. Dakako da ima i danas poštenjaka nu sabor 1861 dokaza, koliko je pretežnija okužena stranka, premda se ima taj sabor smatrati djetetom Šmerlinga, toga najvećega smetenjaka u Austriji, koji htjede narode i kralja pomutiti.“

„Bitke (s Turcima su Kačiću) najbolji dio poezije. Tu se vidi njeka osobita naslada, kojom je pisao, te se čini, kao da mu je žao, što i sam nije posjekao nekoliko 100 glava. Tako bi trebali i sada da čine fratri u Bosnoj, a ne da potiču na viernost Turčinu: vragu ne treba biti vieran. Kačić je bio mletački podanik, za to je slabo političkih idea razvijati mogao, dapače je korio mladiće, kad su se jednoč pobunili, opominjuć ih na pokornost...“

„Po svoj prilici su Habsburgovci zapamtili staro neprijateljstvo (s Frankopanima) pa je za to Leopold I. dao odsjeći glavu Frankopanu ili je prazna kesa Ljud. sklonula da odstrani dušmanu pune kese, košto veli Starčević.“

II. VERSTVO, CERKEV IN DUHOVNIŠTVO.

„Misli o vragu niesu ni danas sasvim ravne onim, što čitamo u sv. pismu, nego je tu zadržano mnogo od poganskih vremena, dapače i o biću Bogu ostalo je pripisivati mu neka osobita svojstva. Tako na pr. zove ga narodna pjesma starim krvnikom... Vjera stara je dakle propala, nu ne bez traga, ostalo je smoka staroga uz novu.“

„Najviši bio je bog Triglav; kršćanski svećenici ne rušišu staru vjeru na jedanput nego malo po malo; oni one tri glave promjenišu u naše dogma, t. j., u sveto trojstvo... U Primorju Petar ili kao što kad su talijanski popi vjeru kršćansku pripovjedali, izgovarali su po njihovom običaju Pér, dakle se je lahko sakrio pod imenom Petar stari poganski bog Perun... (cfr. Ivan Krstitelj = Kres! Sveti Vid = Svantevit).“ — (Pavlovec).

„U pjesmah (narodnih) živi uspomena staroga boga Dobrinje u osobi Kraljevića Marka.“

„Dubrovčani odabrali su si za zaštitnika svoga grada zvijezde Vlašića te im nadjeli ime Vlasi, što neki nadrifilologi izvode, da znači Blasij ili Blasilij...“

„Vladislavu viče Gundulić: Živio! a upravo je on bio krivac mržnje Rusa i Poljaka. Rusi su ga izabrali za svoga cara nu on dovede sa sobom silu frataru i jezuita, koji javno grđjahu Ruse, preteć im, da će morat poprimiti vjeru rimsku, a da će Poljaci početi gospodariti.“

„Kanižlićev „Kamen smutnje“ (razkolništvo iztočne cerkve) je djelo puno zlobe i sotonske mržnje te nosi na sebi znak, da je poteklo iz pera naduta popa, koj perfidijom vojuje proti braći i toliko psovski siplje, da ga nije moguće nadkriliti.“

„Pravoslavna crkva bila je narodna, a popi da su bili mudriji, mogli bi bili mnogo učiniti, nu to su „rari nantes in gurgite vasto“. Popi bo su gojili liepe brade i plivali u masti debele plaće. Nu među popi bijaše i čestitih a navlastito biskup Mušicki... Novi Sad bijaše zakopan u novcu... Srbi su bili njeki poetički pojav u historiji, ime jim se daleko raznosilo te ih je Evropa prije spoznala nego Hrvate“ (sc. po l. 1800).

„Lijepo je, kako Kačić ne odsudjuje pravoslavnu vjeru“ — (Pavlovec).

Govoreč o italijanaštvu v Istri pravi: „Iz-
kvarili narodnost najviše su popovi; nu mora se
priznati, da sadašnje svećenstvo upravo diže
narodnost.“

„U slovjenkom svijetu podupirahu popi
uviel narodnu knjigu te učiniše više nego svi
birokrati skupa. Jedino to bijaše u nas ponješto
neugodno, što njeke ne htjedoše prionuti štokav-
štini, boječ se bez ikakva smisla, da će tim i
pravoslavlje u narod prodrieti, ako se štokavština
udomači.“

„U obće su svi frančiškani prijatelji jeziku
narodnomu; takodjer u Českoj i Slovenskoj u
Novom Mjestu; samo u Pazinu ne uče fratri ništa,
ni u Trsatu ne uče ništa. — (Pavlovec).

Protireformatorji Karel in Ferdinand (II). „ti
su ljudi služili Bogu tiem, što su krv prolievali
i ljude proganjali, a knjige im palili. Sreća za
Slovence te dobiše biskupa Krena: I on je bio
fanatičan nu poprimio Bohoričev pravopis, zadržao
slovenski jezik. Kren je protjerao protestante ali
je i dragone uništio.“

„Habdelić u „Prvi otca našega greh“ strašno
psuje seljake.“

O Srbu Raiću pravi, da so ga „stari popi“
smatrali za prvega klasika. „Bio je kao Cicero,
latinski šarlatan, scribent, lopov, koga su jezuiti
proglasili klasikom.“

„Ako su ikomu jezuiti nahudili, to su Slo-
vjenom... U Dubrovniku lagahno je djelovao
otrov jezuitski, što je najbolji dokaz, da je dubro-
vački život čvrst i krepak bio... Jezuiti, ti borci
vjere, promienili su se u policiste paklene... Je-
zuiti su uveli podmičivanje školsko. Uobće su
pazili jezuiti na 2 vrsti učenika: osobite talente
i bogataše. Oboje su nastojali za se pridobiti,
jedne da stupe u njihovo kolo pa da nastave
djelo, a druge, da ih mite i poslije smrti imutak
ostave...“

„U Kastvu su za Ferd. II. došli Jezuite, koji
su nastojali da se zaboravi narod svojih slabosti
i da priuči švabskomu robovanju; nu narod ima
i sada moralne moći, koju je nedavno pokazao,
baciv u jaram nekoga činovnika, koji im je nove
zakone proglasivao.“

Govoreč o stari dalmatinski literaturi, pravi:
„Glede crkve je jedna stvar krasna. Bili su ti
ljudi veliki pobožnjaci ali i veliki veseljaci;
to bo oboje može se slagati, jer je u čovjeka
jedan dio duša, a drugi dio tielo; dakle svaki
zahtieva svoje. Sad su ljudi više licumjerci, koji
teže za materijalnim dobrom: ako su popi, za
mastne župe, ako svjetovnjaci, za debelom pla-
ćom i zlatnim križem.“

„Krpmotić bijaše najdarovitiji pjesnik sla-
vonske škole. Šteta, što je bio pop. Ništa ne
opisuje radje nego ples; gdje o molitvi govori,
tu je najkraći. Bijaše dvorski pop te je proslavio
Josipa II., opisom njegova „puta u Krim“. Teško
je tim pogriješio hvaleć muža, koj je ustav i na-
rodnost satrti htio.“

„U pjesmi „Presvetomu križu“ hvali Nalješ-
ković križ i moli za spas djetinskim pouzdanjem,
a ne robskom podlošću.“

„U (Marulićevoj) Suzani dolaze dva starca
popa te hoće da zavedu Suzanu, a ona odoli
napasti (u vrtu). Nu to nije baš nikakva kriepost,
odoljeti mrcinam siedim.“

„Judita, židovska bludnica“. — (Pavlovec).

„Vetranić vidio ko i Obradović, da u ova-
kovih svetih kućah (monastirih) manje svetosti
ima nego se zbilja misli.“ — (Pavlovec).

III. SOCIALNO ŽIVLJENSKO NAZIRANJE.

„16. viek je rodio prave demokrate: Matiju
Gubca, koji je šteta za 300 godina ranije se rodio.“

„Obilata hvala, koja se je sipala i siplje
(na Reljkovićeve „Satira“), ne ima prava razloga,
zato, jer je pisana tudjim duhom, preporuča tudje
nauke, tudje običaje; a narav se ne da izkore-
nosti (!) a naj manje slavonska... O seljaku ima
(Reljković) osobito mnjenje, koga nije crpio u Sla-
voniji nego iz njemačkih idila, jer veli, da je se-
ljački život najljepši i najmiliji, a to može reći
samo onaj, tko iz sobe piše o seljačkom životu,
ne obziruć se ni malo na ozbiljnost. Seljak je
uviel mučenik, na kom jaše svaki, premda je te-
melj religioznomu i političkomu životu. Ali na
temelju najviše se gazi nego i seljak ima dušu
i srdce upravo onako plemenito dapače i ljepše
nego tlačitelj, pa zato je i pravo da mu bude
ravnopravnost...“

„U Hrvatskoj imamo 3 monstra: u gornjoj
Hrvatskoj latinski, u granici njemački, u Dalma-
ciji talijanski. Pučkih škola nije ni bilo. Duh
prostih ljudi bijaše zanemaren, nije se ništa ra-
dilo nego jelo i pilo, bijahu flegmatici, držeć se
ubitačne poslovice: Što su moji stari radili, to
ću i ja...“

„Slobodnjaci (= liberales, plemići) bijahu
sretni, oholi, bezobrazni pijanice, odlikujuć se
strašnom gluposti, koju su sakrivali plemstvom,
kao npr. Turopoljci... Kmeti bijahu robi, robske
ćudi... Najbolje bijaše onim, koji su živjeli pod
popi, jer su skoro podpunu slobodu imali...
Metternich je slab geni i slab politik, radi nje-
gove genialnosti propada sve u Austriji...“

SASA ŠANTEL: O joj, zgorelo ji je ne le snopje z zrnjem in plevami, ampak tudi pod, hiša in vsa druga poslopja ... (gl. str. 291).

„Slobodnjaci i seljački plemići glupa, bezobrazna čeljad, a ponosita...” — (Pavlovec).

„Visoko plemstvo (magnati) bijahu obično najveći obješnjaci osobito u Slavoniji. Tu se gostilo, lovilo, seljaci za pse služili, visoko plemstvo je najviše demoralizirao (!) narod... I sad su plemići ruglo i strašilo u zemlji... Erdödy je prava kukavica... Magnati do 48 godine bili su nulle, pa će i ostati... Ljubav za igru spada (u) glavne pogreške Slovjena... Niži plemići postupahu blago sa seljaci, dapače jim i djecu dadjahu na nauke...”

„Brezovački i Mikloušić, jedan šaljiviji od drugoga, oba dramatika i lakrdijaša ali oba prijatelja naroda... To su pravi reprezentanti hrvatske veselosti, poštenosti i flegmatičnosti, koja se ne brini mnogo, ako se koja pravica zemlji otme.”

„Gdje plemstvo postalo, tamo je postalo i sužanjstvo seljaka, ali plemstvo došlo je iz tujih zemaljah u Slavjanstvo...” — (Pavlovec).

„Prije 35. god. su ljudi živjeli kako pravi stari Hrvati; otci tih ljudi bili su čestiti ljudi, 35. godine prele su gospe i robu delale, Prasnička gospoja hrvatska spisateljica (?); sramota velika

bi bila, da je kuharicu dobila koja obitelj; gospe se sramile drugovati, gdje su kuharice i služkinje... — (Pavlovec).

„I odgojivanje ženskoga spola bilo je (u Dubrovniku) dobro, nikakvo se ruho (dote) nije davalo kćeri, bilo je to strogo zabranjeno; učene su bile za domačice, nije se učilo francuzki niti klavir, kao što se to dandanas čini i takva je sada moda. To ženskoj nije od potrebe znati.“ — (Pavlovec).

„Mnogo je Slavonija u duševnom smislu lěna... Slavonac zna samo dobro jesti, piti i u hladu ležati... Slavonija samo pleše, pjeva, jede, pije i spava... Ondje se da ugodno živjeti; što se je pridjelalo, se je pojelo i popilo, a ono malo štibre, što je bilo, plaćalo se vunom i rakijom... Književnici (slavonski) žive ponajviše u Zagrebu, sada je u Zagrebu Mesić, Babukić, Stojanović i Berlić, ali u Zagrebu pišu. U Slavoniji rodio se čovjek, jeo, pio i napokon umro, tako je život prolazio i dan danas još tako, ali narod je poetičan. Po danu i po noći na putevih osobito na razkršćih igra se uvijek kolo, narod je dobar i srdačan ali prilično razpušten...“ — (Pavlovec).

Protiv Reljkovićevim naukom, ki so hoteli Slavonca izenačiti Saksoncu, pravi: „Kako će Slavonac takav biti u sred loja, masla, mlijeka i vina, kako Saksonci u srednjoj Nemačkoj. Kad ima Slavonac u izobilju vina, zašto ga ne bi pio...?... Čudo je bilo, da Slavonija, najpoetičnija zemlja, ne ima nijednoga pravoga pjesnika...“ — (Pavlovec).

„Zagreb je oficijalan služben grad... ban, biskup i popi su u gornjem gradu svoje palače kupili, koje stoje mirno kao grobovi, barem su škole, koje razveseljuju nekoliko onu okolicu... Da se sveučilište sagradi, došli bi Srbi, Slovenci...“ — (Pavlovec).

„Pilger“ je sramotan list za Karlovac i „Karlstädter Kalender“, a od onda, kad je s Granicom spojen, hvastali su se Spüspürgeri i još neki ostali; ali nekoliko bedaka ne škodi mnogo; jer spada pod kranjsko-hrvatsku provinciju, zato vlada njemački jezik u Karlovcu. Ali gimnazija karlovačka bila je izrod svih gimnazijah; lumparska gimnazija; na nijednoj drugoj gimnaziji nije se više škode po gradu učinilo, koliko na ovoj; ako se nije štogod čulo svaki dan od djaka, to su se ljudi veoma čudili. Jako se je čeno u Karlovcu živjelo; poradi toga su i poštteni ljudi tamo došli. Bila je velika sloboda; djaci razbijali su prozore, svaki dan se s Graničari na Kupi tukli... U Karlovcu bila je najplodnija zemlja poradi lumparije, zato je probio brzo narodni duh... Razdrpan je

(grad) u krpe još sada porad tvrdje, koja bi se 3 minute branila...“

„Glavno učilo (škola u gradovima i trgovštima) bijaše batina, kojom su učitelji djecu tukli kao marhu, a mnoge i osakatile i ubili... Učitelji bijahu neznalice i izrodi te jih je svaki prezirao... Liep (— kod toga stoji upitak —) je bio tada djački život: polazila se škola čim redje, izmišljale se bolesti i druge zapreke, nije tu bilo knjiga nit se je što učilo; ako je koj išta odgovorio, dobivao bi pohvale. Na koncu godine moljalo se za prvi red, a učitelji bili podmitljivi, pa lahko davali... Laskavci su dobro prolazili. Po noći se skitalo po krčmah, tuklo s kalfami i s brodari (u Zeng)... Učitelju nije trebalo ništa znati; on je samo zadavao i izpitivao, a tumačio nije nigda. U školi su postupali kao s robovi u južnoj Americi... Škole je bilo malo, a praznika mnogo. Ljudi su malo učili pa si nisu razum ubijali. To je još najodličnija strana te sisteme, da se nisu previše učili, jer omne nimium vertitur in vitium, ali premalo još je veća krivnja...“

„Sjeverna Amerika oslobodi se Engleske te se tu najsajnije dokaz (!) laž onih, koji vele, da je to novo gibanje rovanje i propast društvenom životu. U Americi je napredak u svakom obziru te ne ima nikakva nereda.“

„Framazunski odpadnici (Freimauerer) su danas bez ikakve svrhe. Kad se je to društvo osnovalo, bilo je zato, da se svi inteligentni ljudi bez razlike vjere (!) da se množi ljubav, idea slobode i napredka. To je za onda bila pametna ustanova, nu danas kad se smiju te ideje knjigami javno po svijetu razprostirati, čemu tajnih sborova? U nas ima dosta takvih Framazuta, koji se odlikuju osobitom drzovitošću i talijančukanjem...“

IV. NAZORI O TUJIH KULTURAH.

„U njemačkoj je komediji Kozebue bez smisla, pero mu je imalo lijavicu.“

(Njemački glumci u Hrv.) njemački „potepuhi“. — (Pavlovec).

„Njemačka literatura zamami sve naše pisce do jedinoga Vuka... Prve znamenite pisce njemačke dade Slovinci“. (Opitz, Leibnitz, Lessing). „Lessing je prvi stilista, jasnije nije nitko pisao od njega izmedju svih njemačkih pisaca, pa baš se u tom pokazuje, da Lessing nije njemačke krvi, jer Njemci svi tamno pišu... Goethe je čovjek hladna razuma, više Grk nego Niemac... nesramni (roman) Wahlrewandtschaften pisao je onda, kad je Njemačka (1809) najviše bila poražena, svi su plakali, a on je malo hajao; veli,

razna čuvstva ljudska nisu drugo nego djelovanje nekih kemičkih sila... U lirici je veći Schiller, a u pjesmah, koje se pjevaju, nadmašio ga je Goethe. Goethea su slijedili mnogi naši pisci, a osobito Vraz..."

Govoreč o Francoski, pravi: „Naprema državi je liberalizam, nu pruživ, koj se da sdružiti i sa sultanstvom i demokratizmom i socializmom. Ljudi su podmitljivi, te jim je materijalna korist pravi značaj. Ovi ljudi imaju 2 karaktera: liberalni su, dok jim je u prilog, dodje li pogibelj, eto jih gdje paktiraju i osvjedočenje žrtvuju. Ne ima dakle postojanosti i poštenja. (I u nas je na nesreću tako). Izobraženost francuska ima za jezgru laž, himbu. Napoleon III., pratik te izobraženosti, zatire kod kuće slobodu tako, da su danas Francuzi kao konji privezani uz puna jaslja, a straga jim stoji Nap. s bičem u ruci. Izvan kuće širi Napoleon slobodu jer mu je tako u prilog.“

„Francuzi su dospjeli do savršenosti u bezobraznosti i bezsramnosti. Bogastvo i razkoš, to je najveća sreća. Glavne su osobe bankrotirani trgovci, gospoda i gospoje sumnjive kreposti.“

„Za Ljud. 14. posta franački jezik i u Poljskoj diplomatskim. Poljaci počese slušati franačke sirene na svojih kazalištih, poče se stvarati jedna franačka, druga ruska stranka i to dovede državu do propasti. Poljaci su svom dušom za Franke, premda su ih uvijek prevarili, kao Napol. I., Filip Orleanski i Napoleon III. potaknu jih na ustanak proti Rusom, pa ih ostavi na cjedilu. Rusom nisu Franci pogibeljni, dapače i jezik gubi sve više cieniu, dočim se ruski diže. U Českoj su svojim igrama na pozorištu pogubni. Nam bijahu dobra i zla učinili. Dobro je: 1. Tko je više zaslužio, taj je bio pop i činovnik. 2. U zemlji mir. 3. Tati su se vješali za najmanju stvar te je nastala sjegurnost. Imali su straže takozvane gendarme, nu ti ljudi niesu smjeli poštenu čovjeku dosadjivati, dapače ni u gostione silaziti nego su na konjih jeli. 4. Štibre su bile veoma malene ili nikakove; novac je bio samo zlato i srebro. 5. Ako se koja nesreća dogodila n. pr. oganj, to bi se iz državne blagajne naknadila šteta. 6. Narodni jezik su štovali, u Karlovcu osnovaše hrv. gimnaziju. Ali su Francuzi uništili dubrovačku republiku, vjeru psovali, u crkve konje metali; radi toga postupka digoše se isti mirni Istrijanci. Franci su jako laskavi te su nam bili u tom obziru veoma pogibeljni, dapače mnogo više nego Nemci. U Ljubljani je za 4 god. skoro svaka baba govorila franački. Franci su hrabri, umiljni, veledušni i gostoljubni..."

Govoreč o italijanskoj literaturi, pravi: „U Metastazija vlada praznovjerje. U drugoj polovici 18. vieka bile su opice francuske... Načela (karbornarska) prodreše i u Dalmaciju. Ivišević bijaše Karbonar.“

„Nastojali su (Grci) u Slavenih ugušiti narodni čut i jezik, zato ih pravo možemo smatrati za velike naše neprijatelje te rat proti Turkom mora biti rat proti Grkom kao trajnomu crvu naše životne stablike.“

V. POEDINI KULTURNI DELAVCI.

„Misli su (Maruliću) il obične il manje, t. j., glupe.“

„Nikola Nalješković, kolovodja klatarenja u Dubrovniku... Na radost mu umre baba.“

„(Bruerović) mjesto da Pegaza jaše na margarcu..."

„Šteta za Krmpotića (dvorskog pjesnika), što nije živio u zdravijem zraku.“

„Ferić, fra Dubrovčan, pisao je bez smisla; gdje je što smisla, to je narodna poslovice il basna; iz njegovoga se mozga ništa ne porodi.“

„Pjesme su (Katančiću) u svakom obziru glupost u najvećoj potenciji.“

„Vuk inače velik šaljivac; za svaku čudnu stvar bi uzkliknuo štokavskim naglasom: Merkwürdig!“ (Vseh sedem notic iz „Pavlovca“).

„Karlovačka gimnazija bi ustrojena po (Vodnikovoj) osnovi, kod cara (Napoleona) je bio Vodnik medju svimi učenjaci grata persona. Počeo je novine izdavati u Zadru (!)“

„Kopitar je prvi dao savjet hrvat. patriotom, da se združe s imenom ilirskim, dakle nije toga izumio ni Kolar ni Gaj. Kasnije je zamrzio na ilirsko gibanje, njegova ledena duša nije znala za vatru domoljubnu: Kopitar bijaše velik učenjak, ali i velik zlobnik, ohol, strastven udarao na zagreb. školu, zato veli Prešeren, da ga obladala smrt i oholija. Kopitar je strašno psovao Gaja, miešao se u sve, zato mu Prešeren veli, da je podoban čizmaru... Prepirke medju Čopom i Kopitarem izašle su u posebnoj knjizi Slovenscher ABC Krieg. Te su borbe dobre bile, jer bi inače škodio Kopitar, koj je počeo vladati kao sultan. On je uvriedio sve Slovjene. Kopitar se upoznao u Beču s mladićem Miklošićem... Miklošić predobi učitelja, nu ostade mu ravan u tom, što je kao i učitelj hladan (klicaj: !) prema domovini..."

„Od Kopitara došo savjet hrvatskim rodoljubom, da se nazovu Iliri Jugoslavjani, al on ih

tako imenova radi filologičke lakote, ne iz domoljubja" — (Pavlovec).

„Vuk je živio u Beču uz svoga prijatelja (Miloša), koga je i u napred korio, kad je Miloš što učinio. Miloš bo donio dosta novca sa sobom, pa se razbacivao po Beču, a nada mu nigda nije izginula, da će se opet u Srbiju vratiti. I zbilja mu se obistini, što je na vratih napisao: Tempus et meum jus. Vuka su u Beču mnogi poznavali. Svaki je dan običavao ići u slovensku kavanu i razgovarao se s Slovjeni, svakoga bi pozdravljao sa Košamadinera a obično govorio majrkvirdig, šetao se po klasiji svaki dan jednako..." V zvezi z Vukom pravi: „Sva je njemačka literatura za narod zama, kad ne razumije, tako i u drugih naroda... Vuk je zrcalo naroda... Originalnosti nema nego je samo ono čestito u njega, što je narodno, jer je Vuk identičan s narodom... „Kovčević“ je knjiga silne gluposti. Tvrdi, da su Srbi svi i svuda po cijeloj Jugoslaviji. On je prvi učinio magarštinu, da hrvatskoga naroda ne ima. — Vuk nije činio toga iz zlobe niti se je ljutio, ako ga tko nije htio slušati, nego bi obično kazivao: „E, kad ne vjeruješ, a ti nemoj, nego misli, pa ćeš ipak vidit da je tako.“ K tomu ga je tjerala fiksna idea...

„Občio je (Vuk) mnogo s Miklošićem i Stempelom. Svaki čovjek u Beču poznao je Vuka; palicom je hodio, jedna noga mu je bila odbijena, svakoga je srbskim naglasom pozdravljao: Gute Morgen, Kosamer Diner, a osobito često zaljubio se je u riječ: Merkvidig. Njemački je dobro razumio ali slabo govorio, jako raztezao riječi i srbskim naglasom govorio.“ — (Pavlovec.)

„Imade Vuk za celi svezak kosmatih pjesma, koje bi se barem za biblioteku naštamptati mogle..." Vuka ipak u prozi nadkrililo Kurelac, pišući umetno al ipak narodno... Vuka nitko ne dostiže; on je kao samac na početku literature.“ — (Pavlovec.)

„Miloš bijaše junak zvijske čudi kao Kraljević Marko, ali je bio i velik huncvut. Okrutan obijao poštene ljude i prijatelje, ima nješto orijentalškoga u sebi, odviše je čeznuo za ženskim spolom kao kakav sultan..."

„Lj. Gaj, mladić vatren početkom narodnoga gibanja, prepošten, smijel, drzovit i odvažan... Jako simpatičan.“ — (Pavlovec.)

Gajeve „(Narodne) Novine": Mnogo ima tu vatre u tih novinah, akoprem i priprostih mislih. Narodne Novine izdavao i izdaje L. Gaj (iz njih se vidi šarovitost izdavateljeva). Obći smijer mu je južno slovinstvo ali raznovrstno. Te Nar. Nov. pokazuju samo podlost i potište-

nost nekih ljudi; kad su jih poštene ljudi pomagali, bile su poštene. Al su često hvalile Bachov sistem i kulturtregere. Više su držale za Srbe negoli za Hrvate; svejedno, ko da jih koj srbski pop izdaje u Beogradu. Bradato bratinsko srbstvo se po njih širilo. Obće jim je znak dao bez karaktera. Jezik jim nevaljan ne samo na početku nego i danas; mnoge najgnusnije novotarice i kovotarice se u njih najprije pokazale... „Slavenski Jug“, ognjeni zmaji, udario pravom stazom... Agramer Zeitung je nadkrilila i Narodne Novine glede nekaraktera... U Vidovu Danu je jezik ko i misli magarečji — (Pavlovec).

„Ljudevit Gaj... zasluge si stekao ko mladić; ko mlad muž nije bio kasnije. Nu Hrvatske su već novine mu dokaz šarovita čovjeka. Jedina dobra stvar u tih novinah, što su sve jednakom ljubavju pisale do jezika i naroda. Svoju djecu dao odgojivat u narodnom duhu... (što je drugo o njem, poteče iz negospodarenja njegova). — (Pavlovec).

Stanko Vraz, pravo mu je ime Žerovnik... pa se on okrstio Vraz, a Kurelac uzimlje pravo mu ime Žerovnik. Vraz spada medju najznamenitije pisce hrvatske, uveo je duh europske romantike... Vraz je ideal dobrote i domoljubja.

Stanko Vraz... činilo mu se, da pišući slovenski čini bez koristi, kad mrtvilo po Slovenskoj vladalo i kad se u Zagrebu ilirstvo rodilo i živo gibanje započelo: ... Ta teorija o jeziku ilirskom lepa, al nepraktična... Glede duha je početnik prve romantike... Vraz je Europljanin, a to se i iz mnogih prevodah dokazuje. — Pjesnik rođen, visoka idealna duha, forma mu prečila polet. Glede poštenja karaktera cena (?) imalo malo takvih andjela; samo za narod živio, sebe zanemario, žrtvujuć sve za narod; za narod često stradao, al se nije kajao. Velik napor, kojim je radio, usadio mu klicu bolesti u prsi, suhu bol i prerano umre. Nije nikad uvredio nikoga. — (Pavlovec.)

„Nemčičeve pjesme niš ne valjaju, Demetrove niš, Bogovičeve nekoje... Često današnja dramatika nije nego škandal. Imali su primjere pred sobom: iz njemačke literature margarica Kotzebueta i babu Berlinku Birk Pfeifer..."

„Daničić čovjek ljubezan, pošten, izobražen..." „Med Srbi najgori literarni šarlatan je po mom mnenju slavni, po tudjem ni malo neslavan Svetić — Hadžić... Mušicki spada med najnevaljanije pjesnike svih vekova i svih naroda... Šime Milutinović, pun puncat

patriotizma, klasik kako redko drugi... Dimitrija Demeter... sve drame i glume su bez cijene... U hrv. lit. je više kovač nego umjetnik, težak više nego majstor. Glede jezika spada med najgore spisatelje, strašan kovač i u rječih.

Petar II. Petr. Njeguš... slog crnogorski junački, al gibak ko noga crnogorska proti Turkom iduća.

Antun Nemčić... glede karaktera velik poštenjak...

Ljudevit Vukotinović... njegove pjesme ne valjaju ništa, pripovjedke ne valjaju ništa, a ni drame ništa...

Ilijašević Stj... promoveatur ut amoveatur.

V. Bog. Šulek... karakter čist ko zrcalo. Plemenito mu srce ko i u S. Vraza.

J. A. Kaznačić... nadutost i nenaravnost mu biljeg u pjesmi (?)...

Ognj. Utješenović Ostrožinski... ko pjesnik spada med dobre, al ne med klasike.

Preradović i Trnski su najveća pjesnika...

Matija Ban... „scribifex... kritiku (o Mejrimi) sam pisao...“ „svoje ime, a i dubrovačko i cielo pisateljstvo izgrdio svojom govnenom odom na sultana ko spasitelja kršćanstva!! Tad ju pisao, kad su na Rusiju išli i Rusi kad nad Turke išli; zato morao pobjeć iz Beograda. Tim osramotio cijelo pisateljstvo, 50 dukata zanju od Turčina dobio. Jednu i na slavu Napoleona izpijevao, isti joj smijer ko i onoj...“

Medo Pucić... „Cvetu“ izdao i posvetio M. Banu, vijernu krajišniku, i to dokazuje veliku glupost, i vidi se, kako se u nas najveća svinjarija oprašta. U zadnje se vrijeme pokazao vijernim prijateljem Hrv.; izrazio se o sjedinjenju ali — pod uvjeti. Kakovih uvjeta tu treba?

Branko Radičević... spada med bolje pjesnike.

Ivo Sundečić... poštenjak prvog reda, nepopustljiv glede uvjerenja... trpio mnogo al ga zato ne zaboljela glava...

Dane Medaković... glede smijera pravo čudo: opozicionalan jedini u cijelom carstvu... „Dnevnik Srpski“ se očito usudio stupit za turskog rata na rusku stran; on je redak karakter.

Jelačić, Hrvat narodu po volji, čovjek mlad, pun duha, naobražen... Što se nije sve izpunilo, što je Jelačić obećao, on nije kriv. Puklo mu srce, od žalosti umre. Udes banov tragičan: reprezentant narodne ideje sa svom dušom, a bio i carski general, vezan svojom pri-

segom. Tako došo sam sebi u sukob. A tragični se karakteri moraju sami u sebi srušiti.

„Stjepan Ivičević iz Drvenika, ko mlađić zapleten karbonarske urote, dokaz njegove smutnje i fantastike. Pomalo prista uz Ilire: „Veži konja, gdje gospodar zapovjeda! To dakle kljuse žderalo tudju hranu. Lud sam o sebi rekao: „Šta mi koristi sada slava? Slava je preko groba, a do groba treba hleba“, dakle u kratko: to je lopov (... Nicko, Bei gl. da... ??). Valja ga izterati iz svetišta narodne prosvjete... Kad je dobio Ivičević Laufpass od uredništva, tad Kuzmanić mjesta svog prijana...“

„Med carbonari vrijedno si je zapamtiti Ivičevića, čovjeka šarovita iz Makarske na tudjoj medji, gdje puk jedva i čuo, što su talijani. Taj pocarbonirani čovo odišo ko konj pod jaslja i sam se prisposobio s konjem, dok bude ko pohabljen oružje bačen u ropotarnicu...“

Adolfo Veber-Tkalčević... kao učitelj je izvrstan Latinac, možda mu nema druga. Domoljub pošten...

Andr. Torqu. Brlić... poslije sabora se iz tog slavnog Hrvata izpupi Srbini...

Janko Jurković... mnogo toga napisao, ali bi toga mnogo propalo kroz tanko rešetko. Posve plitkih stvari ima...

Luka Botić... u pjesmah je previše Turčin. Bio dobar i pametan, zlo živio...“

„Kora u Kurelcu je malo otvrda, al jezgra je sladka i jedrena... On je stupio proti zagrebačkoj školi ko reformator, ko protivnik, da se okani nemčarenja i tudjinstva u jeziku... Njegovo znanje svakom imponiralo... Kurelac kao stilista najprvi... slog mu je zbijen, kratak, Tacitus, zajedno znanstven početnik narodno-znanstvenog sloga i tim pretekao Vuka... Kurelac je prvi narodni govornik... To je gvozden karakter, kazao svakomu istinu u brk bez straha, nikomu ne ulagivao.“ — (Od Nemčića do sem so vse notice iz Pavlovca.)

„Kurelčev tumač (k Vukovu Riječniku), gdje će svaka rieč imati svoju poviest.“

„Primorje je spavalo, dok ga niesu uzeli buditi vrli muževi Kurelac na Rieci i Sladović u Senju.“

VI. NAZORI O LITERATURI.

„U pradomovini bili su Sloveni najpoetičniji narod ciele Evrope...“

Govoreć o narodni poeziji, pravi, da je najlepší epos crnogorski „Maksim Crnojević“, ter analizira privatni epos Marka Kraljevića... „Narodni epos mogao bi služiti prekrasno narod-

nim slikarom i dramatikom. Ali dosle nijednomu dramatiku ne podje sretno za rukom. Najbolji je „Miloš“ Milutinovićev, lošiji Subotićev. Slike imamo jedna od Jovanovića, a druga od Karasa „Vila i sliepac“.

„Da su narodne pjesme epičke Dubrovčani dobro pamtili, vidi se iz Gudulića, gdje on Orfea Slovincinom zove, a pjesmi slov. daje moć obćarati narav. Sad se gospoda smiju narodnomu eposu, a onda su se njim divili, a to za to jer su onda bili naobraćeni, a sada su glupi i zlobni...“

„Velika je neprilika, što ne imamo staro-hrvatskih pjesnika klasićki izdanih. Jedino što je Kurelac izdao Budinića, to je temeljito, premda i tomu ne imamo sve do sada rječnika, a ostala su izdanja sva slaba. Najveći so u tom obziru mlitavci Pucić i Kukuljević... Izbor tih izdanja nije najbolji, jer se drame i ono, što valja, nije izdalo, nego stvari popovske i ljuvezne...“

„Šteta što (Zoraniću) djelo nije kritićeki izdano, nu očekujmo, da će ga Kurelac izdati.“

„Abraham“ (Vetranićev) je mnogo bolje djelo, nu spada među crkovne drame, dakle je predmet nespretan.“

„Palmotić je najprvi dramatik. Ne zaslućuje veliku slavu, gdje Isusa opisuje epićkom pjesmom. Tećko je opisati strasti ljudske, ali to ne može se opisati, jer tu se može samo muhe hvatati po zraku.“ — (Pavlovec.)

„Kristiada nije ništa, jer je puk prevod iz talj. sa malimi i neznatnimi promjenami i dodatci. Epos ima posla sa ljudskimi strastmi, a ne sa boćanskimi. Kristiadu za to ućdiću što bi htjeli balancirati s' Niemci premda i Mesiada dubokim prahom danas pokrivena leći po starih antikvarih. Palmotić je bio prilićan griješnik te je htio svojom Kristiadam oprat si grieh.“

„Slobodni dusi postaše u romantici... Romantika se nije držala pedantićkih pravila, nego su slobodni dusi bez granica i uzora iz duše svoje pisali...“

„U ćitavoj Evropi skupa ne bi bilo toliko predmeta za komediju kao u nas, n. pr. Primorci i njihov ćivot, pastiri na Velebiti i Dimari, dalmatinski i bosanski hajdući, muhamedanci Bošnjaci, siromašna raja, pravoslavni lukavi trgovac, gospodski i sladki Dubrovćanin, srijeli (?) Bokes, Crnogorac, lieni srbski seljak, koj se smatra plemićem prve vrste, marljivi Bugarin, granićar, krićevaćki kimek, provincijalac, ćestoki Srijemac, Medjumurac. Uz sve te liepe primjere ne vide naći pisci ništa. U naćih dramah ne ima nikakve raz-

like među obićaji, nošnjom i znaćajem pojedinih ljudi.“

„U romanih i pripovjedkah su naći pisci gluhi i sliepi ugledav se u dosadne Niemce, gdje narod prosti zalupan, a izobraćena kasta bez drućtvenosti. Franceski su romani bar zanimivi, jer se tu razglabaju visoke politićeke idee, doćim se u njemaćkih romanih napominje, da se „junak romana“ rodio, da se je klatio po školah, u 20 god. da se zaljubio, pak ili postigao svoju Milku ili se sbog nje ubio. To su loći romani, jer bać gdje valja pokazati, jesu li ćrtve nagradjene, prekinut je roman.“

„Hrvatsko-srbska poezija novijega vremena je bez ikakve originalnosti, ako i ima vrednost u praktićkom obziru.“

O dopunjku Maćuranićevem u „Osmanu“: da je bil nepotreben in „to je nemoguće, kako će ćovjek 19. vijeka nadopuniti posao od pjesnika 16. vijeka“. — (Pavlovec.)

„Byron uveo onaj „Weltschmerz“, da se ćovjek scićeni nesretnim, i ako mu nije nić. Al to bilo posve neprilićno, kad su to blato novi spisatelji poćeli k nam navlaćiti, a dosta da ta ćuvstva nisu narodna, nego neistinita i laćna. Najveće je u tom griješio S. Vraz...“ — (Pavlovec.)

„Klek, Parnas i Olimp nać...“

VII. JEZIK.

Pod vplivom nemćtva v 18. veku „porućila se narodna sintaksa, poćele se vijugati duće njemaćke gliste mjesto kratkih jedrih slovjenjskih izrekah...“ — (Pavlovec.)

„Ćtokavci imaju ljećši naglas ali za poeziju mnogo je prikladnija ćakavćtina... (U slovnici) ćakavćtina je mnogo savrćenija, slaćuć se više sa staroslovenskim jezikom.“

„Medju voćnici zavladaća je najpriće ćtokavćtina...“

Od g. 1835 poprimiće Sloven. hrv. pravopis, a inaće su sloćno kovali kao Gajevci u Zagrebu tako oni u Ljubljani, pa su te kovane rieći bratski zamjenjivali, nu tomu se bratinstvu ne imamo veseliti, jer u zlu se bratiti nije krepost.

Za rieć korun zna se da ju je izmislio pop Medved, pa kad ga je jednoć neki putnik pitao, ne bi se mogla ta rieć i u narodu ćuti, podmitio je nekoga seljaka cvancigom, neka ju rekne. Nato primi rieć korun i Gospodarski list i botanika. Najnovija je kovnica „kolodvor“ Bahnhof...

„Slovenska je literatura slabo ćivovala (izza protestantizma), imajuć popovske knjige straćno

izkvarenom jezikom. Najbolje je pisao vipavski pop, premda je miešao mnogo latinskih fraza."

"Drugi dio pučanstva (u Zagrebu) su doseljeni Slovenci nižega reda, i to sluge, služkinje, kalfe, kozari, kovači; oni su dobro došli za Hrvate; pristali su uz nje i uz domaći jezik te su govorili provincialno-hrvatsko-slovenski i tako su do smrti govorili, njihov naglas nisu zaboravili nikako; tako su smiješali hrvatski i slovenski skupa; i po imenu se već razlikuju nekoji; ima i bogataša, košto Bleiweis, koji ima lijepi mlin u Karlovcu, onda Kersiće, Pongrac; neprijatelji hrvatskomu jeziku i narodu su Koncilija i Koller, to su više Švabismani..." — (Pavlovec.)

"Najstariji je grad Slovjensk (odkde po svoj prilici Slovjenanom ima [ime?]), koji je trešnjom porušen i na kojega razvalinah bi nov grad sagradjen: Nowg(o)rod ... Smolensk, tu su trgovci smolom trgovali ... Berlin (bera = šiba, Šibenik) ... Bukovac (Ljubek) ..."

"Metuda u Českoj zovu Strahota."

"Derenčin, vele, da je to iz drenčin, nu Trdina misli da je iz derenća, deren = dereč, tortura. Slavne te obitelji sjetio se Riečanin Derenčin te posta prvim Hrvatom riečkim: čovjek narodan i slobodnjak.

"Kosovo Polje je ravno, po gdješto stoji koso, odtud ime polju."

SASA SANTEL: Kurent razbeli klešče in začne hudiča tako neusmiljeno ščipati in žgati ... (gl. str. 310).

VELIKANI.

Podgorec je šel polhe lovit. Prenočišča si je poiskal vrhu Gorjancev. Vzel je iz torbe večerjo in ko je odvečerjal, se je ulegel in zaspal. Ni dolgo spal, ko ga prebude debeli glasovi neznanih mož. Čudni glasovi so bobneli, kakor če trkaš na prazen sod. Može so bili štirje enake velikosti, kakor najvišje smreke. svetil je mesec in tako se je moglo vse videti, kakovi so in kaj delajo. Velikani sedijo na trato in vele: Kamenčkajmo se, da se zatrimo. Pobrali so mlinske kamene in se z njimi kamenčkali. Naveličavši se igre vele: Napolnimo si pipe in kadimo! Iz žepov privlečejo pipe, velike za zeljno kad, in jih napolnijo s tobakom. Zdaj pa se domislijo, da nimajo ognja. Eden pravi: sklatimo si ga z neba! Velikani skočijo na noge in začno metati proti nebu mlinske kamene. Vsak si sklati zvezdo. Z zvezdami si prižgo tobak in zdajci zapuhajo z dimom vse Gorjance, kakor da bi jih bil pokril črn oblak. Ko pokade, pravi eden: Čas je, da si pripravimo večerjo! Velikani se dvignejo in skočijo v globok prepad. Iz prepada privale štiri sode vina. Vsak sod je jemal deset veder, še rajši kak bokal več. Iz prepada si priženo tudi svojo večerjo, čredo srditih volkov. Volkov je bilo osemindvajset, na vsakega sedem. Velikani naredo velik ogenj, nataknejo volkove na velike ražnje in jih peko. Obenem so pa tulili nekako pesem, kakor da se grom razlega, in poskakovali okrog ognja, da se je kar zemlja tresla. Podgorec, ki je te strahote gledal in poslušal, je priporočal svojo dušo Bogu in vsem svetnikom v neskončnem strahu, da ga pošasti ne bi zavohale in dejale na raženj morda tudi njega. Stisnil se je v klopčič kakor jež in se drznil komaj dihati. Poleg njega je stala čutara vina, ki jo je bil prinesel s seboj. Podgorec se domisli, da daje vino srčnost še babi, in začne vleči. Ker je bil srčnosti tako krvavo potreben, ni čudo,

da je pil dolgo in veliko. Brž se je preveril, da je v takih zadregah vino res najboljši tolažnik in pomočnik. Bokal ga je bil zvrnil že za večerjo. Ali taka malenkost Podgorca ne ujunači, zato se je velikanov tako bal in tresel. Zdaj je pa vrgel v globočino svojega želodca dva bokala naenkrat in ta obilni požirek mu je srce tako pridvignil in razvnel, da bi se šel metat s samim peklenskim rogatcem, kaj ne s takimi nerodnimi rogovilami, kakor so bili ti velikani! Zdeli se mu niso nič več tako grozoviti kakor od konca, jel se je skoraj sramovati, da se jih je bil ustrašil. Predrzo se jim je grozil za gromom s pestjo in jim kazal osle in pomaljal fige. Ko so pa volkove spekli in se usedli k večerji, zagodrnjal je skoraj na glas: Se pač vidi, da ste zarobljeni hribovci, ki me še na volčjo pečenko ne povabite. Velikani so raztrgali in pohrustali volkove, kakor kak lakomnik svoje cipe, in težke založke so zamakali z ogromnimi curki vina. Ali njihovo vino je moralo biti precej cvičkasto, kajti držali so se strašno kislo in čemerno. Eden njih veli: Bratci, treba bo udariti spet v kak hram in si napolniti posodo s sladko, človeško kapljico. Te naše čobodre sem tako sit, da sam ne vem, kaj bi dal tistemu, ki bi mi prinesel par dobrih požirkov starega šentjarnejčena. Podgorec, to čuvši, plane kvišku, ponudi velikanu čutaro in veli: En bokal ga je še notri. Nuj ga izpiti! Bog ti ga blagoslovi! Komaj je pa izustil božje ime, se je zaslišal udar, kakor da je kje blizu treščilo. Tisti hip je ugasnil tudi ogenj, pri katerem so velikani sedeli, in vse obližje je pokril najgostejši dim, da se dolgo časa ni moglo nič razločiti. Ko se je dim zopet razkadil in razšel, ni videl Podgorec nikjer več ne mlinskih kamenov, ne žerjavice, ne ražnjev in vinskih sodov, pa tudi velikanov ne. Noč in gora jih je dala, noč in gora jih je vzela.

REŠKO DIJAŠTVO V TRDINOVIH ČASIH.

Na I. drž. gimnaziji v Ljubljani sem dobil sledeča Izvestja reške gimnazije: za l. 1858 (VII. Jahrgang, nemški), za l. 1860 (nemški), za l. 1863/4, 1864/5, 1867/8. Prof. Žakelj mi piše, da „v onih burnih letih 1850—1868 nismo redno izdajali šolskih Izvestij.“

Naj navedem tu nekaj slovenskih dijakov, ki so takrat študirali ali maturirali na Reki; leta 1857. je maturiralo tam četvero Slovencev; leta 1848. je z odliko dovršil 7. razred (in sledečega leta maturiral) Ivan Bilc iz Ilirske Bistrice, tisti, ki je pozneje prevedel Čengić-ago. — Trdina je s svojimi dijaki marljivo čital „Osmana“ in „Čengić-ago“. — L. 1863. je maturiral M. A. Ternovec. L. 1864. je dovršil 7. razred kot prvi odlikaš Pavel Turner „s Pohorja“ na Štajerskem. (Ostavljal je bil Maribor radi kateheta Čučka, gl. „Moravsko Orlico“ 21. sept. 1912). Kakor poroča Glaser (Zgodovina IV, 117), je l. 1862. na Reki dovršil gimnazijo tudi poznejši pisatelj Josip Starč. Poleg teh bolj znanih mož je na Reki študiral še Benigar Andrija iz Trnovega (1863/4 v 6. razredu) in dva Lileka iz Črnomlja.

Izmed hrvatskih dijakov omenjam: l. 1863/4 je bil v osmi Ivan Banjavčič iz Barlovića, v četrti Spinčič Vekoslav iz Kastva, v tretji Kumičič Evgenij, v prvi Matko Laginja iz Klane. —

Še pred začetki novega ustavnega življenja je (1859) maturiral na Reki Ivan Bilc. Svoje dijakovanje nam je opisal v „Slovenu“ 1898. V št. 284. tega lista nam pripoveduje:

O prostih urah in o dolgih zimskih večerih so se dijaki zbirali pri součencu Bohinjcu Mihi D-u na Sušaku. Čitali so „Novice“ in „Danico“, ki so ju jim posojali kapucini. Na „Glasnik“ so bili naročeni. Nadalje zatrjuje Bilc (št. 281):

„Liberalizma, preziranja verskih načel pred 40 leti nismo poznali. Ako so bili nekateri učitelji navdani novodobnega, cerkvi sovražnega

duha, so se zatajevali ter se niso upali mladini razlagati svojih idej.“

Drugače pa je postalo očitno to s početkom ustavnega življenja.

Ko so se z l. 1860. razrahljale spone absolutizma, se je naravno zganilo tudi dijaštvo. L. 1862. je Ljudevit Tomšič v Ljubljani zasnoval litografirano „Torbico“. „Vaje dijakov sploh“. Radi pritiska germanizatornih oblasti se je list početkom l. 1863. preselil v Zagreb, „v milo hrvatsko narečje“ ter tam izhajal v tisku kot „Torbica Jugoslavenske mladosti“ pod uredništvom slovenskega pravnika Nikodema Ravnika. V šolskem letu 1863/4 je izhajal III. letnik (četrti zvezek tega letnika, ki naj bi izšel marca 1864, najbrž ni več izšel). Med sotrudniki lista nahajamo tudi „Franja Ser. Levca“, a izmed reških dijakov (1863) Jožeta Lileka, M. Trnovca in kot dopisnika zlasti Andrijo Benigarja. A poleg tega so reški dijaki okoli 1863 posebe izdajali tudi svoj časopis „Primorac“.

Kako odločen in slovanski duh je vladal med njimi, kaže sledeči dogodek:

O delitvi šolskih daril 27. avg. 1863 niso dijaki hoteli priti v dvorano, „predno se ni obešila na zid podoba Strossmayerjeva in prinesla narodna zastava, ktera je bila razun lanjskega šolskega leta še zmiraj popred v dvorani. Po noči je bilo nekako „preglasno vpitje“ in 4 dijake so zaprli.

Dunajska „Presse“ in njene dolgojezične tovarišice lajale so mnogo o tem, kar ni bilo res. („Torbica“ III, 1863, št. 14).

Radi onega upora dijaštva so jeseni na reški gimnaziji nastale preiskave, nekaterih dijakov ravnateljstvo ni več sprejelo v šolo (ib. str. 72).

Dijaki na Reki so imeli že l. 1862/63 svoje „gimnazijsko čitališče“, da bi se še bolj izobraževali v milem jim materinskem jeziku. Obstojalo je že l. 1862., toda njega stanje bilo je takrat „tako rekoč kukavno, štelu je namreč vrlo malo

članov"; l. 1863. je bilo že čvršče na nogah.¹⁾ Prirejali so zabave s petjem in deklamiranjem; l. 1862/3 sta bili dve taki zabavi (druga 16. febr. 1863) s hrvatskimi, slovenskimi, češkimi, poljskimi in ruskimi deklamacijami in pelo se je tudi „skoro ravno v tih jezicah“.²⁾ Obakrat je dijake počastila domorodna gospoda obojega spola. Začetkom

¹⁾ Torbica jugosl. mladosti (II.) 1863, 32. Poročevalec Andrija Benigar iz Trnovega na Kranjskem, ki je bil leta 1863/4 v 6. šoli.

²⁾ Pri drugi veselici, 16. febr. je bilo 10 deklamacij: pet hrvatskih, dve slovenski („Ne sodi“ Koseskega in „Ljudmila“ Tomanova), ena ruska, ena češka in ena poljska. Petje je vodil Slovenec Komel; peli so 12 pesmi, med njimi: „Naprej!“, „Triglav“, „Ne udajmo se“, med hrvatskimi „Pozdrav“, ki ga je nalašč za to veselico zložil sedmošolec Banjavčič, in pa „Slavodatkina g. Strobmajerju“, ki so jo poslušalci spremljali z gromovitimi „Živio-klici“. (Poročal v „Napreju“ 1863, 27. febr. V. Podlaški z Reke.)

julija so nameravali prirediti „besedo“ v slavo Cirilu in Metodu.

„Gimn. čitališče“ na Reki je imelo zlasti to svrhu, dijake z drugimi Slovani bliže spoznavati; dobivalo je vse hrvatske, vse slovenske, en srbski in en češki časopis, deloma brezplačno od uredništev, deloma naročene.

Nekaj knjig in listov so imeli naročenih, nekaj pa jih dobivali zastonj od rodoljubnih urednikov; nekatere so jim posojali meščani.

Gimn. čitališče je bilo tudi še v šolskem letu 1863/64 „in se ni zgodilo, kakor je marsikak od njih, respective: deutsch-slovene želel, da bo zaostalo ter za zmirom zatrl, češ, v njem se Bog ve kaki hudobni in okužljivi pogovori med seboj držijo“. Da, po naredbi banski se je čitališče preselilo v gimnazijsko zgradbo.¹⁾

¹⁾ „Torbica“, z dne 30. jan. 1864, dopisnik „D. Dr.“

VINKO ENGELMANN IN F. V.:

TRDINOV PRIJATELJ GREGOR BLAŽ.

Že lani me je naprosil urednik „Slovana“, naj bi nabral v Trstu nekaj podatkov o Gregorju Blažu, rojaku, sošolcu in osebnem prijatelju prof. Trdine. Rad sem se lotil tega dela z željo, da bi se spominjali moža, ki je bil v najožjih stikih s Trdino; nadejal sem se, da dobim v njegovi zapuščini kaj Trdinovih pisem, a ta so očitno vsa uničena.

Gregor Blaž se je narodil l. 1830. v Mengšu na Gorenjskem. Že kot otroka sta se s Trdino skupaj igrala. To prijateljstvo je postalo še intimnejše, ko sta oba stopila l. 1843. v Ljubljani v I. gramatikalni razred. Gregor je leta 1846. zaostal za eno leto.

(L. 1848./49. so ljubljanski dijaki v nižjih razredih nosili čepice, slične današnjim oficirskim, v višjih razredih pa cilinder in črno suknjo. Kar se pojavita nekoč pred gimnazijo (starim, sedaj porušenim poslopjem na Vodnikovem trgu) dijaka Trdina, takrat šestošolec, in Gregor Blaž, petošolec, v dotle med dijaštvom nečuvni opravi: v bundi in fesu (pač surki in crven kapi). Vse je gledalo, ko sta tako inarširala. Nekako takrat je prišlo radi nekih besed, ki so bile napisane na šolski tabli v nekem razredu, do disciplinarne, celo sodne preiskave in Trdino

je doletela kazen. — Ur. po pripovedovanju svetnika Žaklja).

Gregor je izstopil iz šole. Vzrok izstopa je bil ta, da se je l. 1848. udeležil demonstracij, vsled česar je bil obsojen na dvamesečni zapor. Kakor mi je pripovedovala njegova sestra, so Mengšani vložili prošnjo za pomiloščenje in prošnja je bila ugodno rešena.

Gregor je pa seveda moral vsled tega opustiti nadaljnje študije ter se je posvetil trgovini. V arhivu Mahrove trg. šole v Ljubljani sem našel, da je bil Gregor prav priden gojenec. Spominska knjiga navaja, da je dobil Gregor l. 1851. II. darilo izmed treh obdarjencev, l. 1852. pa I. darilo kot edini obdarovanec.

Nekaj časa (menda 3 leta) je ostal še v Ljubljani, potem pa je odšel na Reko. (Svetnik Žakelj pripoveduje, da je bil Blaž zaposlen v trgovini trgovca Heimanna Pod Trančo v Ljubljani, tam kjer je bila potem trgovina trgovca Urbanca. Na Reki je bil Blaž pri trgovcu Kandutu. Ur.)

Prišedši na Reko, si je ustanovil lesno eksportno tvrdko. Trgovina mu je izborna uspevala. Čez nekaj let pa je ustavila tvrdka Mandolfo plačila, in ker je bil Blaž z njo v najožji zvezi,

moral je tudi on napovedati konkurz. Izgubil je pri tem vse svoje premoženje.

Omenim naj, da je v oni dobi, ko je bil še samostojen trgovec, založil Majarjevo „Rusko slovnico“, ki ji je tudi sam napisal predgovor.

(Dne 1. maja 1867. so „Novice“ naznanjale, da se tiska v Budišinu ruskoslovenska čitanka v obsegu kakih 8 tiskanih pol, a 14. avg. poročajo, da je že gotova, kot „Slovnica ruska za Slovence. Spisal Matija Majar, založil G. Blaž, trgovec na Reki“ (gl. „Novice“ 7. avg.); diferencialni rusko-slovenski slovarček se je „iz posebnih vzrokov“ izpustil. Tiskala se je pa pri Mehtaristih na Danaju. En primerek te slovnice je Blaž lastnoročno „ponižno poklonil visokočastitemu gospodu Dr. Ivanu Bleiweisu“. Na Reki je Blaž prijateljeval očitno tudi z Gjurom Deželićem; zakaj v „Biseru Nizu bisera jugoslavj.“, (Zagreb 1863) priobčuje Deželić več pesmi pod naslovom „Hallelujah“, češ, to je izvadek iz pesmi, posvečenih prijatelju Blažu. Ur.)

Na Reki je Gregor zahajal v obitelji profesorja in pozneje ravnatelja sušačke gimnazije Kresnika ter tam pozneje večkrat kazal Trdinova pisma.¹⁾

Trdina je moral biti z Blažem jako intimen, ker je v dopisih nanj jadikoval nad svojimi razmerami, a tudi nad javnimi in literarnimi dogodki. Blaž je za Trdino pri sušačkem davčnem uradu dvigal mirovino in Trdina je z vsako pobotnico poslal pisemce, kakor je to, ki ga tu priobčujemo. To se je godilo nad 30 let. Blaž je Trdinova pisma čuval kakor svetinje. Kresnikovi, ki so prišli na Sušak l. 1871., torej Trdine niso več poznali, so se rano seznanili z Blažem, ki je izza 80. let bil njihov reden nedeljski gost; prinašal je mesec za mesecem taka Trdinova pisemca in jih čital pri njih. (Na drugem mestu deloma priobčeno pisemce so si Kresnikovi obdržali in ohranili).

Po zgoraj omenjeni nesreči je prevzel vodstvo tvrdke „Crnković“, kjer si je tekom nekaj let zopet prihranil skromno premoženje.

L. 1880. zbolí njegov brat Franc, ki je bil na Reki veletržec z moko. Na smrtni postelji naprosi brata Gregorja, naj bi on prevzel varuštvo štirih nedoletnih otrok in naj v njih imenu vodi trgovino. Gregor je ugodil zadnji želji svojega brata, izstopil iz preje omenjene tvrdke ter vodil po bratovi smrti trgovino skozi 20 let, t. j., do l. 1900. V tej dobi so namreč otroci odrastli, pa

¹⁾ Po izvestju g. dr. Kresnika, zdravnika na Sušaku, sina profesorjevega (Njemu in posredovalcu g. prof. Fr. Vajdi srčna hvala).

ker se ni razumel s svakinjo, njih materjo, so mu odvzeli varuštvo ter ga poverili materi. Blaž je bil zopet brez službe, a svakinja mu ni hotela izplačati dotične svote, ki jo je prihranil ter uložil v trgovino svojih nečakov. Vsled starosti ga seveda ni maral nihče sprejeti v službo, zato je živel Blaž v velikem pomanjkanju. Bil je pa toliko ponosen, da ni hotel pisati o svojem slabem stanju nobenemu sorodniku, niti v Trstu živeči sestri, ki bi mu bila pomagala prav rada.

Sin te sestre, g. Henrik Cerniutz, je slučajno zvedel, da je stric Gregor že poldrugo leto bolan in brez vseh sredstev. Posetil ga je na Reki ter pregovoril, da so ga odpeljali v bolnico. Bil je pa že skrajni čas. Na desni nogi je imel prisad, vsled česar so mu jo morali odrezati.

Njegov nečak Henrik mi je pravil, kako se je čudil stričevi potrpežljivosti. Operacija je trajala od 10. do polenajstih dopoldne. Po kosilu ga je pa nečak obiskal ter ga našel mirno čitajočega dnevne liste, kakor da se mu ni nič pripetilo.

Vsled vednih prigovarjanj se je l. 1904. udal ter se preselil k svoji sestri v Trst. Tu je umrl 15. sept. 1906.

Bil je Gregor zelo natančen, obenem pa tudi zelo inteligenten človek, ki je poleg slovenščine govoril srbohrvaščino, nemščino in italijanščino, tudi ruščino in francoščino.

Majarjevi „Slovnici ruski“ je Blaž napisal predgovor, in sicer maja 1866. Ta predgovor je podan kot „pismo spisovatelju“ ter se konča z besedami: „Spišite tedaj dragi prijatelj! slovnico rusko za Slovence, ker taka knjiga je za nas važna in imenitna, koristna in moglo bi se reči, jako potrebna.“ Če ni ta ogovor nekaka retorska figura, bi se zdelo, da trgovec Blaž izpodbuja Majarja k spisovanju ruske slovnice. Blažev uvod govori obširno o bodoči važnosti ruskega jezika za trgovino; želi, da bi se iz trgovine z Rusijo čim prej izključili poljsko-židovski posredovalci. „Ne samo Britanija, ampak ves zapad od starosti omaguje“, Rusija pa je slična mlademu velikanu; „ne zamudimo se pripravljati za udeležbo“ pri trgovini z njim. — Knjigi so dodana ruska „trgovska pisma“; Blaž pripominja pod črto, da jih je dodal „kakor so mu ravno pri rokah bila“, naj bi čitatelji videli, kakšen je sedanji kupčijski ruski slog. Istotako je Blaž dodal tudi pregled ruskih novcev, mer in vag in prevod trgovinske terminologije v ruski jezik. Blaž se očitno ni ujema z Majarjevo slovniško terminologijo; dodajal ji je neke druge termine, in sicer bolj slovenske, nego so bili Majarjevi.

KURENT.

Kurentova mati je šla na Trško goro na božjo pot in prosila Boga, da bi podaril tri dobre otroke, ki ga bo rodila. Naj bi bil v tisti umetnosti, ki ga bo najbolj veselila, mojster, da svet še takega ni videl; naj bi ga ljudje, kamor bi prišel, radi sprejemali in naj bi v svojem življenju vsaj toliko dobrega storil, da bi mogel priti v nebesa, če ostane prav samo za vrati. Ker je Kurentova mati tako pobožno molila, so se ji vse tri prošnje izpolnile.

Kurentu se je zdel kmetiški stan preveč trd in težaven, zato se je izučil rajši za kovača. Kovači so vsi pijanci, pijanec je bil tudi Kurent. Smrdelo mu je vsako delo, tudi kovaško. Tem rajši je pa godel in gosti je znal tako lepo, da svet še ni takega videl. Živel je lahko brez truda, ker so ga povsod radi imeli in ga vabili na vsako veselico. To je bil direndaj, kjer so pele Kurentove gosle! Kdor je to godbo le oddaleč zaslišal, je začel plesati, naj je bil mlad ali star. In četudi ni hotel, je plesati moral, ker so mu jele noge kar same drencati in poskakovati. Tako moč je imel Kurent v svojih goslah! Ali dostikrat je pa ljudem tudi nagajal in jim delal kvar in sramoto, da so ga hudo preklinjali. Ženske so nesle v mesto v košarnah jajca na prodaj. Kurent pride za njimi in jim zagode. Babe začno od radosti vrisati in plesati, košarne jim popa-

dajo na tla, da se jim vsa jajca pobijejo. — Pastirji so iskali po trnju in grmovju ptičjih gnezd. Kurent se prikaže in jim začne gosti. Ubogi pastirji skačejo, se vrte, premetavajo po trnju, da so bili kmalu vsi razprskani in krvavi. — Tlačani so spravljali grajsko mrvo. Ko se oglasijo Kurentove gosle, so jeli plesati in so plesali brez oddiha, dokler privrši nevihta in jim vso mrvo premoči. Gospoda to zve in gre napovedat koscem hudo kazen, ki jih čaka radi te samopašnosti in nemarnosti. Ubogi tlačani

pokličejo na pomoč Kurenta, krivca preteče kazni. Kurent se približa gospodi in ji zagode. Graščak zgrabi svojo gospo, njegovi sinovi svoje sestre in je šlo hop, hop! na okoli po travniku. Go-

spodi se pridružijo še enkrat tlačani in še mnogi drugi ljudje, ki so prišli gledat in poslušat. — V nedeljo je pop ljudi oströ svaril, da naj se skrbno ogibljejo nevarne družbe negodnega Kurenta. Kurent to zve, pa hajd v cerkev! Bilo je ravno veliko opravilo. Komaj je začel gosti, popadajo ljudem bukve in brojanice na tla in vsa cerkev se izpremeni v plesišče. Pop je hotel ljudi karati, ples pa šine v noge tudi njemu; držeč v rokah sv. zakrament, se je vrtil pred oltarjem kakor obseden. To je bilo strašno pohujšanje! Kurent ni hodil rad v cerkev in še zdaj, ko je prišel, bi bilo bolje, da bi bil ostal doma. V peklu so se hudiči že znanprej veselili, da bodo dobili medse tako izvrstnega umetnika. Poslali so k njemu svojega prvaka, tistega hudiča, ki na eno nogo šveplje. Hudič pozdravi Kurenta v ime vse peklenske družine in mu pove, s kakim veseljem ga v peklu čakajo. Kurent prime gosle in veli: Kdor je vesel, naj tudi pleše! Začel je brenkati in prvak vseh hudičev je moral plesati. Za švepasto nogo to ni majhna reč. Hudič prosi

Kurenta, da bi prenehal, ali poredni godec se ne da tako brž preprostiti. Hudič je javkal in tulil, da je bilo groza. Godba in ples sta trajala ves teden. Kurent je pozabil na jed in pijačo, tako

silno ga je veselila ta kratkočasnica s hudičem. Izpustil ga ni prej, dokler mu niso omahnile trudne roke. V peklu so se ga zdaj nehali veseliti, noč in dan so hudiči premišljevali, s kakimi strahotami ga bodo trpinčili in mrcvarili, kadar jim pride v pest. Zdelo se jim je sploh nemogoče, da bi utekla njegova duša njihovim parkljem.

H Kurentu sta prišla Kristus in sv. Peter. Kurent je bil velik grešnik, ali kar je imel, je dal iz srca rad svojemu bližnjemu. Pogostil je Kristusa in sv. Petra, kar je najbolje mogel. Kristus ga vpraša, če hoče za povračilo nebesa. Kurent se lepo zahvali in veli: Nebesa mi tako ne odidejo, daj mi mesto njih rajši tri druge darove. Daj mi najprej to, da s tega-le stola nihče ne bo mogel proč iti, razen če jaz dovolim. Podeli tako lastnost tudi tej-le črešnji pred kovačnico, da nihče ne zleze z nje drugače kakor z mojim privoljenjem in tako blagoslovljen naj bo — to je moja zadnja prošnja — še moj kovaški meh: kar vanj pride, da ga ne bo smelo zapustiti, dokler bom jaz živel, brez moje volje in vednosti. Kristus da Kurentu darove, za katere ga je prosil, in gre s sv. Petrom dalje.

Kmalu potem je prišel h Kurentu berač in ga je prosil za miloščino. Kurent veli: danes je zame vesel dan. Prejel sem tri lepe dari, pa bom dal tudi vse tebi, kar premorem. Moje hiše se berači ogibljejo, ker menda vedo, da nič nimam. Danes pa sem nekaj bolj založen. Prinesel sem s svatbe kračo, bokal vina in plašč, ki so mi ga podarili veseli svatje, da me na podu ni zeblo. Na — vse to je tvoje! Berač poje kračo, popije vino in ogrne plašč. Kurent veli: Čakaj malo! Morebiti že dolgo nisi nič poskočil, moram ti stare ude malo ugreti. Vzel je gosle in začel gosti, berač pa je plesal s takim veseljem, kakor ga nikoli še ni začutil, kar je bil na svetu. Na ves glas je hvalil Kurenta, da mu je napravil tako srečen dan in prosil s sklenjenimi rokami Boga in vse svetnike, da bi blagega kovača, kadar umrje, vzeli k sebi v nebesa.

Kurentu se je bližala zadnja ura. Hudiči niso mogli pričakati, da bi k njim sam prišel, pa so poslali ponj svojega švepastega prvaka. Hudič pride v kovačnico, se zareži hudobno Kurentu in mu veli: da naj se pripravi na pot. Kurent pravi: Ni taka sila, usedi se na ta-le stol, da se malo odpočiješ. Švepec je bil truden in se usede. Kurent razbeli klešče in ga začne tako neusmiljeno ščipati in žgati, da se mu vse peklenske muke nezdesenca trpljenja, ki ga je moral zdaj prebiti. Zastonj se je izkušal od stola odtrgati ali s stolom vred pobegniti. Rotil se je Kurentu z vsemi peklenskimi kletvami, da nikdar več ne bo blizu prišel, če ga izpusti. Ko se je Kurent že utrudil, mu dovoli, da naj se slobodno pobere, odkoder je prišel. Mesto enega pride kmalu potem celo krdelo hudičev po Kurenta. Njih vodnik mu veli, da naj gre brž z njimi, ker je do pekla precej daleč, na potu nimajo nikogar, ki bi jih hotel pogostiti, radi njega nečejo stradati. Kurent povabi hudiče, če so lačni, naj se nazobljejo lepih črešenj, katerih visi vse polno pred kovačnico. Hudiči planejo na črešnjo in začno zobati. Kurent pa skliče družino in vse sosedo in udri! po hudičih s koli, drogi, sekirami, vilami in z vsakim drugim orožjem, ki so ga mogli dobiti. Hudiče so tolkli, bodli, sekali, suvali, dokler so mogli roke gibati. Ko jim Kurent dovoli zlesti z drevesa, tekli so s tako silo, da so se drug čez drugega prekopicovali in se ljudje niso mogli nasmejati. Kmalu potem pa prigrmi po Kurenta mesto enega krdela cela pe-

klenska vojska. Kurent veli hudičem, da drugače ne gre z njimi, kakor če mu pokažejo pravico, da ga smejo vzeti. Hudiči prinese pismo in reko Kurentu, da naj ga prebere in se sam uveri, da imajo res pravico, ga vzeti s sabo. Kurent vzame pismo in ga vrže v meh. Hudiči šinejo za pis-mom v meh, in zdaj je imel Kurent pod svojo oblastjo vso peklensko vojsko. Poiskal je tisto kladivo, ki je bilo med vsemi najtežje, in je vel tudi svoji družini, da naj mlatijo po hudičih. Ko so se utrudili, so nekoliko počivali, potem pa se lotili dela iznova in tako so hudiče noč in dan nabijali in mečkali, dokler je kurent živel. Po smrti se je obrnil najprej proti nebesom. Sveti Peter mu pa veli, ker ni hotel nebes, ko so mu bila na ponudbo, naj si gre iskat prebivališča v peklo. Kurent neče delati nikomur nadleže in koraka brez strahu proti peklu. Ko ga zagleda straža, oznani brž hudičem, da pride Kurent. Hudiči se prestrašijo, zaklenejo peklenska vrata, se upro vanja in jih tišče s tako močjo, da jim kremplji predero vrata in se pomole še na ono stran. Kurent vzame kladivo in jim zatolče kremplje k vratom. Vrnivši se pred nebeška vrata, prosi sv. Petra, da bi mu vsaj toliko odprl, da bo videl, kaj in kako je notri. Sv. Peter mu odpre; precej za vrati zagleda Kurent plašč, ki ga je bil dal beraču, in zraven plašča kravo in bokal vina. Po bliskovo puhne na plašč in se nanj usede. Ko ga sv. Peter začne proč goniti, ga zavrne Kurent z besedami: Bog je dal tako pravico, da vsak na svojem slobodno sedi.

TRDINA IN KAZALI.

Paskal Anton Kazali (1815—1894) je bil svečenik dubrovniške vladikovine in v Trdinovih časih profesor na reški gimnaziji, učitelj latinščine, italijanščine in propedeutike. Bil je pesnik; najbolj znano mu je delo „Zlata“ (1856), potem „Trista Vica udovica“ (1857) in „Grobnik“ v treh spevih. Bil je to človek vrlo široke in

klasične naobrazbe, pravi Dubrovčan; posebno so mu omileli angleški pesniki Milton, Byron in Tennyson; prevajal je tudi Shakespearja. (Gl. „Vienac“ 1884 in Andrićevo študijo „Pod absolutizmom“, Zagreb, 1906).

Kakor mi poroča Ternovec, je Trdina mnogo občeval s Kazalijem.

TRDINA IN SLOVENSKE NARODNE PRAVLJICE IN PRIPOVEDKE.

Trdinovo zanimanje za pravljice in pripovedke sega v rano njegovo dijaško dobo, v dobo, ko je izhajal v Ljubljani (1848—1850) prvi slovenski čisto politični list „Slovenija“ in za njim uradni slovenski „Ljubljanski Časnik“; sotrudnik tema listoma je bil tudi mladi, dvajsetletni Trdina.

L. 1848/49 je v Ljubljani stanoval z dijakom Trdino med drugimi tudi Anton Mazek, ki je pozneje študiral profesuro, bil izza leta 1868. profesor na Reki, končno ravnatelj v Požegi (sedaj v pisarni Jugoslovanske Akademije v Zagrebu). Mazek je bil 1848/9 v 2., Trdina pa v 8. šoli. Trdina se je takrat največ družil z Matijo Valjavcem, ki je bil šele v 7. razredu, in prav pridno pisal slovenske pripovedke, katerih ena je imela naslov: Bibek, Bobek, Babek; to pripovedko je nekoč po večerji čital fantom, ki so se ji presrečno smejali.¹⁾

Nekdanji urednik „Slovenije“ Cigale je dobil službo na Dunaju, a njegov sotrudnik Trdina je istotam študiral.

Dr. Jos. Karásek, znani češki znanstvenik in Slovanofil, je od Ekscelence gospe Bohuslave Rezkove, hčere K. J. Erben, prejel korespondenco tega češkega romantika, ki smo o njem pisali že v „Slovanu“, in v tej korespondenci nahajamo tudi sled Trdini.

L. 1841. je Erben začel izdajati češke narodne pesmi. Pripravljaj je pa tudi zbirko slovanskih pravljic in pripovedek. A šele 1865 je mogel izdati „Sto prostonárodních pohádek a pověstí slovanských v nářečích původních“. Pri tej „Slovanski Čitanki“ mu je bil sotrudnik na Dunaju Anton Rybička, prosluli heraldik in arheolog.

Že iz septembra meseca 1853. imamo list Rybičkov Erben, kjer gre za slovenske narodne pripovedke. Dne 26. sept. t. l. je Rybička pisal Erben: „... Govoril sem z g. Cigaletom za-

stran kranjskih pripovedek; doznal sem od njega, da dosle ni posebne zbirke kranjskih narodnih pripovedek, da se v tej „Sloveniji“, ki je potem, ko je odstopil od redakcije, še izhajala, ne nahajajo take pripovedke, da pa jih je nekoliko v „Bčeli slovenski“ — radi česar sem ga tudi prosil, da bi mi jo oskrbel; in on mi je včeraj izročil en zvezek, kjer so 4 pripovedke, prilagam ga tu, da bi jih mogli uporabiti; o drugih narodnih pripovedkah mi ni vedel več reči niti on niti drugi tukajšnji Kranjci ... Z dr. Miklošičem nisem mogel govoriti, zakaj na dopustu je in pride šele pozneje in povedalo se mi je tudi, da bo on težko kaj vedel o tej stvari, ker sta mu Cigale in Navratil — s katerima sem jaz sam govoril — večinoma dajala material za slovensko čitanko, ki jo je on sestavil, in zato jima je potem jasno, da mi bode Miklošič jedva kaj mogel reči; pa vendar bom z njim govoril.“¹⁾

Čez poldrugi mesec je Rybička Erbenu zopet poročal, in sicer: „Da bi po dani besedi dobil slovenske pravljice in pripovedke, šel sem tudi k g. prof. Miklošiču, bi li on ne vedel za kako zbirko kranjskih pripovedek ali bi katere imel v svojem rokopisu čitank za gimnazije in realke slovenske. In obljubil mi je, da pregleda vse svoje zapiske in zbirke in da mi, če kaj najde, to posodi. — Bil sem včeraj iznova pri njem in sem prejel negativen odgovor, on nima v imenovani zbirki nobenih pripovedek, tudi ne ve za kako tiskano zbirko, le povedal mi je, da je Korytko zbiral narodne pripovedke in pesmi kranjske, v katerih so tudi nekatere pravljice več ali manj važne; naslov te zbirke prilagam, kakor ga je Miklošič sam napisal. Teh pesmi kajpada ni dobiti tukaj niti pri Leonu niti pri Wenedikterju, takisto jih Miklošič baš ni imel pri roki in zato nisem mogel pobliže v njih pogledati in po njih ceni povprašati. Morda jih bo-

¹⁾ Poročilo Antona Mazka.

¹⁾ Ves ta Rybičkov list priobčil Dr. Jos. Karásek v „Přehledu“ X (1912), číslo 15., str. 275.

dete sami poznali? Cigale¹⁾ mi je povedal, da se tudi izvestni Trdina bavi z nabiranjem jugoslovanskih in zlasti slovenskih pripovedek in pesmi in da sam pride na Dunaj. In čakal sem na njega prihod, pa te dni mi je naznanil Cigale, da Trdina sem ne pride več, ker je imenovan začasnim profesorjem na gimnaziji v Varaždinu. Poprašal sem tudi Miklošiča po tem človeku, toda on ne misli, da bi se od njega dalo kaj posebnega pričakovati in da bi bil sposoben, se te stvari lotiti v narodnem duhu. Zato se nisem več gnal za njim in pustil namero, mu pisati v Varaždin, ter puščam to Vam samemu, ljubeznivi prijatelj, ako se Vam bo videlo, vendar morda se obrniti na Trdino ali ne, zakaj Miklošič je filolog in kdor ne besedničari in ne gramatikuje, se zdi da pri njem ne velja mnogo, in zato je prav mogoče, da bi Vam Trdina bodisi sam ali po posredovanju svojih znancev mogel vendar podati kakih pomočkov. V ostalem sem doznal od več Kranjcev, da se bo več župnikov in mlajših študujočih bavilo z zbiranjem slovenskih običajev, pesmi in narodnih pripovedek, njih imen pa mi niso mogli sporočiti.²⁾

Kakor vidimo, je imel Erben s slovenskimi pravljicami in pripovedkami težave. Končno je sprejel na koncu „Čitanke Slovanske“ ter priobčil te-le „illyrsko-slovenske“ pravljice: „Vila prijateljica in mesci prijatelj“, „Mačeha in pastorka“, „Ribčev sin“, „Bela kača“, „Vila“ (Nekega toplega letnega dne gré kupek in lep Neprinšk mladenič v goro Učko . . .).

Vzel jih je, kakor citira sam, po vrsti iz „Novic“ 1854, št. 6., iz „Novic“ 1857, št. 53, 54, iz „Slovenije“ 1848, št. 46, 47 (L. Pintar), iz „Slov. bčele“ 1850, str. 4 in iz „Novic“ 1853, št. 76. Primerjal sem pravljico v „Sloveniji“ 1848. z nje natiskom Erbenovim in spoznal, da je pri Erbenu nekaj izprememb; iz tega pač smemo sklepati, da je Erben tu pomagal neki Slovenec.

Toda te „illyrsko-slovenske“ pravljice niso tisto, kar nas tu pred vsem zanima. Zanimajo nas tu one pravljice, ki jih je Erben priobčil pod skupino „srbskih pravljic“ kot nje pododdelek: „Z Krajiny. Ve spisovném jazyku srbskem“, in sicer pravljice: Odkuda čovjek. — Božji kokot. — Kurent spasitelj. — Kurent i čovjek. — Ruža steperica. Te pravljice so vzete iz „Nevena“ 1858, ki ga Erben točno citira po straneh. Po-

gledal sem si ta letnik „Nevena“ in videl, da so one pravljice tam objavljene v srbohrvatskem jeziku kot „Narodne poviesti iz staroslovinskoga bajoslovja priobčuje Iv. Trdina“ s pripombami, da jih je „čuo u Mengšu“, „u Šiški do Ljubljane“. Erben je po teh podatkih v „Nevenu“ mogel vedeti, da so to pravljice iz Kranjske torej — ilirsko-slovenske — ako je imel „Neven“ v rokah in mu ni kdo le netočno posredoval.

Erben v svojo zbirko ni vzel vseh pravljíc, ki jih je Trdina priobčil v „Nevenu“. Trdina jih ima sedem, a Erben le 5. Izpustil je Erben pravljico „Odkuda nam zemlja“, ki jo je Trdina čul v Šiški pri Ljubljani. O Kurentu ima Trdina štiri pravljice, ki pa jim ni dal posebnih naslovov; Erben je izpustil zadnjo, a prve tri imajo hrvatsko-srbske naslove: „Kurent spasitelj“, „Kurent i čovjek“, „Ruža steperica“; ti-le naslovi so pač precejšnji dokaz, da je Erben pri tem šel neki Jugoslovčan na roko.

Zakaj je Erben te kranjske pravljice del pod „srbske“?

Če je Erben vedel, da so to pravljice iz Kranjske, bi pričakovali, da jih uvrsti — kljubu srbohrv. jeziku — pod skupino „ilirsko-slovensko“. Radi jezika jih je pač del pod srbsko skupino.

Erben je Jugoslovane delil v Bolgare in Ilirce in mu je slovenščina bila ilirski dialekt. V okviru tega naziranja je motriti izraz v „spisovném jazyku srbskem“, t. j., niso podane v dialektu.

Sličen naslov kakor te pravljice ima ena vrsta ruskih pravljíc; sedma skupina ruskih pravljíc ima naslov „V obecném jazyku spisovném“, t. j., niso natisnjene v kakem ruskem dialektu.

Uvrstitev onih kranjskih pravljíc pod srbske je Erbenu na poseben način zameril Jagić v „Književniku“ (1865, p. 450), ko je pisal:

„Ako li je (Erben) hotio uvažiti načelo ‚vox populi vox dei‘, to mu je valjalo znati, da ono, što je iz Nevena preštampano pod imenom ‚spisovnoga jezika srbskoga‘, baš nije ništa drugo nego književni jezik hrvatski . . . Napokon što će reći izraz: ‚illyrsko-slovenski‘ (?) zato zahvalit će se Erbenu svaki čestiti Slovenac.“

Da je l. 1858. Trdina stopil med sotrudnike „Nevena“, je naravno; zakaj s tem letom se je bil list preselil iz Zagreba na Reko ter dobil za urednika, poleg Josipa Vranjicanjija, Vinka Paccela, ki je bil s Trdino vred profesor na reški gimnaziji.

¹⁾ Njegova žena je bila Cehinja.

²⁾ Iz Erbenove korespondence prepisal dr. Karásek.

TRDINOVİ BELI KRANJCI IN HRVATI.

Priobčujemo tu nekaj citatov iz najnovejšega zvezka Trdinovih Zbranih spisov, iz „Izprehodov v Belo Krajino“. Slične misli se nahajajo tudi v ostalih Trdinovih spisih.

Čitatelj bo iz teh in takih dejstev spoznal, kako Bela Krajina postaja slovenska, ter se bo spomnil, kako je Zagorje ob Krapini in Varaždinu postalo hrvatsko, ter bo z nami vred priznal, da je naravnost smešno, absurdno, delati med Slovenci in Hrvati (Srbohrvati) bistveno razliko. —

Beli Kranjec gre v mlin ali po kakem drugem opravku „na Kranjsko“ (17).

„Radi čistosti narečja trdijo morda bližnji sosedje, da so Podgorci napol Hrvatje. V turških vojskah so se med nje gotovo doselili kaki hrvaški begunci; za prežeško okolico nam spričuje Valvazor, da so ob njegovem času stanovali v njej Uskoki. Ti prihodniki so nekaj svojih besed brez dvombe podarili svoji novi domovini. Mesto „trak“ ali tujke „žnora“ govore na pr. Podgorci „vrpca“ kakor Hrvatje“ (42).

„Stari mejaš med tema narodoma (Slovenijo in Hrvatijo) so Gorjanci; še le novejši vek je razširil Kranjsko mejo in slovensko narodnost preko njih do deroče Kolpe“ (52).

„Za čudo čvrsto so si (Uskoki) ohranili svoje šege, svoje pesmi in pripovedke in svoj prelepi hrvaško-srbski jezik“ (62).

„Naj gre povsod v božje ime svoje k svojemu, Slovenec k svoji Sloveniji, Hrvat k svoji trojednici. Jalov je posel preiskavati, čigavo je bilo kaj pred sto in sto leti; treba je popraševati: Čigavo je sedaj?“ (64) pravi Trdina, ko govori o debati glede pripadnosti Uskokov (Žumberčanov?) k Kranjski.

„Katrca se je prepričala, da gostoljubnost Hrvatom ni prazna beseda kakor Kranjcem“ (72). „Naša nekdanja gospoda pa ni govorila tako spoštljivo o Uskokih. Razglasila jih je za tatove, ker so iztrebili na Gorjancih medvede...“ (73).

„Med Gorjanci in Kolpo so (v turških vojskah) Slovenci ali čisto poginili ali pa se jako

pomešali s Hrvati“ (130)... Tisti Uskoki, ki so se naselili med Slovenci, so se z njimi stopili in večjidel poslovenili. Dandanašnji zovemo to zmes Belokranjce“ (130)... „Ni dvombe, da je uteklo mnogo Uskokov tudi na Dolenjsko“ (131).

„Na Kleku se shajajo slovenske večje s hrvaškimi in se dogovarjajo prijazno in složno, kako bi unesrečile svoje rojake. Nobena povest ne govori, da se ne bi med sabo razumele radi različnega narečja ali da bi si skočile v lasje in se u hale in praskale iz narodne zavisti. Ta smešna basen ima v sebi jako resen in žalibog tudi resničen nauk. Slovenske in hrvaške babe se zlagajo, se zbirajo v isti skupščini, a slovenski in hrvaški možje pa se nečejo približevati, nečejo si iskati enega zbora, ene države, ampak se razmikajo še vedno drug od drugega, gledajoč od daleč drug drugega še vedno zabavljivo in zaničljivo. Slovenska in hrvaška kri se edini in vjema na Kleku samo za hudobijo, da ugonobi svoje brate; za dobra dela, za obče blagostanje, za vzajemno podporo, za ljubezen si ne napravlja nobenih shodov, nobenih društev, nikakršne edinosti in zaveze. Ta Klek je strašen simbol naše brezumnosti, hudobe, sramote in nesreče.“ (139—140).

„Ime (Bela Krajina) je bolj službeno in novo: dolenjski Slovenec veli, da onkraj Gorjancev prebivajo Hrvatje, da se začinja tam hrvaška zemlja“ (140)... „Do 11. stoletja so spadali Beli Kranjci brez dvombe pod hrvaško krono. Ali ta krona je obsegala tri različna kraljestva: Dalmacijo, Hrvatijo (v ožjem pomenu besede) in Slovenijo“ (141)... „Belokranjci se enačijo v obleki in drugih šegah večjidel s hrvaškimi kajkavci, tedaj s Slovenci...“ (141).

„Ti Hrvatje (ne Beli Kranjci) so se poslovenili... Manjšina se je izgubila v večini. Tako so se pohrvatili tudi Slovenci, ki so se naselili v reški županiji, česar pa ne smatramo za nobeno nesrečo“ (143).

„V Belokranjih teče vzhodno- in zapadno-slovenska kri, kateri se je primešalo tudi neko-

liko hrvatske. Cista plemena se navadno slabo ponašajo" (147).

„Najrajši se razveseljujejo dobrovoljčki (v Beli Krajini) doma ali v zidanici. V tej reči vladajo hrvaške šege, ki so pametnejše od slovenskih. Če pa gospodar pije, hoče imeti pri sebi tudi rodovino in prijatelje, za vinske bratce ne mara" (150).

„(Beli Kranjec) govori o Dolenjcih in njihovi zemlji kakor o tujih ljudeh in o stranski zemlji. In ne brez razloga. Od njih ga ločijo še bolj kakor visoki hrib različne šege in misli" (198).

„Noben Dolenjec nima Belih Kranjcev za prave rojake, vsi trdijo, da so Hrvatje in občujejo z njimi kakor s tujci, ki stoje v vseh rečeh nizko doli pod Kranjci. Njihova čista slovenščina se jim zdi celo hrvaščina; naš pismeni jezik smatrajo premnogi za hrvaški in kvasijo bedasto, da ga ne morejo razumeti" (199—200).

„Dostikrat sem slišal, da so se naše umetne pesmi, izglele za Gorjanci, da so hrvaške in tedaj ne tako lepe kakor stare kranjske" (200).

„Vi govorite po hrvaško, Vi ste Metličan," so govorili Dolenjci Trdini, če je govoril književno, in dodali: „Veste, dobro razlikujem Hrvata od Hrvata, vsi ne govorijo enako. Primorec obrača jezik drugače nego Zagrebčan in tudi drugače kakor graničar. Metličani govorijo tudi hrvaški, ali tako, da jih mi Kranjci prav lahko razumemo, še skoraj laglje nego marsikaterega Kranjca, zato ker govorijo bolj počasno in po črkah" (200—201).

„Novomeščani trdijo včasih, kako razuzdane da so Hrvatice, pohotnikom da je šala ujeti katerokoli. Kaj bolj lažnjivega in nesramnega od te govorice si je težko izmisliti. Mestni postopači so brez dvombe zaslepili že marsikatero neumno babelo, ki je priromala na svečanost Porcijunkule ali sv. Feliksa, ali take izjeme postavni možje ne bi smeli razglasiti svetu za pravilo" (203).

„Bela Krajina bi težko dihala in dostikrat od glada pogibala brez sosednje si Hrvatije" (204). „Deželici je Karlovec na vsak način bolj potreben in važen nego Novo Mesto, s katerim jo vežejo in družijo itak najbolj le uradna opravila in pota." (205). — (Belokranjci) se čutijo v tem hrvatskem mestu bolj doma nego v jezičnem Rudolfovem. (Domačine karlovške) imajo za poštenjše nego Kranjce (205).

„(Belokranjec ima poklic), ki bo koristil nam in Hrvatom, namreč ta, da bo med nami, ki mu stojimo skoraj enako blizu, posredoval, da bo brata z bratom seznanjal in vezal med njima vedno tesneje nit prijateljstva..." (206—207).

„Tudi drugi Belokranjci dakajo in jakajo — pravijo: da in jako — mi Poljanci pa govorimo tudi tobože, težak in še veliko takih, ki se ne čujejo nikjer na Kranjskem pa niti v Metliki in Semiču. Stari ljudje so prepevali pri nas zgolj hrvaške pesmi, vrtili so se v hrvaškem kolu, se nosili in vedli še v mnogih drugih rečeh zgolj po hrvaški šegi..." (367).

„Kadar začne govoriti Ličan, naj se skrijejo vsi naši doktorji in pridigarji" (374).

ZAKLAD NA TRSATU.

RESNIČNA ZGODBA.

Bilo je mrzlega jesenskega večera začetkom šestdesetih let; burja je grozno tulila svojo strašno pesem. Kakor vsak večer so tudi ta dan sedeli stalni gostje v gostilni „Alle quatre porte“ na Reki. Vino je bilo v tej gostilni, ki ni kazala ne sledu modernega komforta, dobro in nepotvorjeno.

Kljub temu ali morda baš radi tega je bilo v zadimljeni sobi prav ugodno, zlasti ob mizi stalnih gostov, kjer so sedeli vsak večer trije gospodje. Med njimi je bil prof. Trdina. Gostilničar, „tvrđi Kranjac“, je imel včasih pri tej mizi tudi veliko besedo.

Med vsakojakimi pogovori je brzo mineval čas in bilo je že prav pozno, ko je nekdo v družbi rekel besedo o kopanju zakladov. Trdina se je norčeval iz tistih, ki verujejo v skrite zaklade, drugi so govorili tudi proti, krčmar pa je bil kar v ognju in se ni dal uveriti, da na Trsatu še ne bi bili zakopani bogati zakladi, češ, on da je takoj pripravljen, v temni noči jih iti kopat. Dolgo se je še govorilo o tem; končno so se gospodje poslovili z nado, da bodo o tem še razpravljali.

Sledečega večera so se oni trije gospodje dogovorili, da bodo krčmarja pošteno potegnili. In to se je tudi zgodilo.

Tekom tedna je prinesel Trdina veliko, v svinjsko usnje vezano knjigo ter rekel, da jo je nekje izsledil in dobro proučil; sedaj da je povsem izlečen v svoji neveri in prepričan, da so na Trsatu zakladi zakopani; natančneje proučujoč knjigo, je našel tudi zabeleženo, kje da je najti posebno bogat zaklad.

Lahko je bilo krčmarja spraviti do tega, da je šel še sledečega večera — po vsakovrstnih pripravih — z omenjenimi gospodi na Trsat iskati in kopati zaklad. Šli so Trdina, g. N. in krčmar; g. Komutar je izjavil, da ne pojde, ker ga je groza; prezirno se oziraje po g. K., je šel junak večera pred malo družbo, sekuro in lopato skrivajoč pod širokim plaščem. Trdina je nesel

seveda brižno veliko svinjsko knjigo, g. N. pa laterno. Nebo je bilo precej oblačno; le tu in tam je brlela kaka zvezda. Prišli so sigurno čez most, ki drži na Sušak, in do stopnic na Trsat. Naprej je šel g. N. z laterno, za njim profesor z debelo knjigo pod pazduho, potem krčmar, otovorjen s sekuro in lopato. Od luči, ki je tu pa tam vztrepetala, se je bolj bleščalo nego videlo; le polagano so mogli iti; naposled so dospeli do cerkve; krenili so na stran in šli brzo skozi Trsat proti pokopališču. Končno so prišli do vinograda, ki ga je obdajal zid. Na primeren mestu so prekoračili prilično porušeni zid, Trdina je odprl knjigo, meril pro forma nekoliko po zemlji sem in tja ter določil prostor, kjer da je zaklad zakopan. Sedaj prečita Trdina rotitveno formulo in vsi so molče čakali hipa, ko ura udari 12. Ura je začela biti in je bila — v tihi noči se je jasno čulo — 12. Ko je odmel zadnji udarec, je na dano znamenje profesorjevo začel krčmar rotiti vraga ter je trikrat zaklical: „Vrag, rotim te, prikaži se in mi naznani, kje je zaklad.“ Komaj je bil te besede tretjič glasno in svečano izrekel, ko je vrag v enem skoku skočil čez zid naravnost proti smrtno prestrašenemu krčmarju. Predno bi si mogel misliti, je zagnal proč lopato in skočil čez zid ter bežal, ne da bi se ozrl, kakor besen proti Krimei (?) in Sušaku, a vrag neprestano za njim! Ko so prišli proti Sušaku, je stal na nekem voglu financar na straži: v istem hipu je ugledal vraga in skočil čez bližnji zid. Neprestano bežeč, je hotel Komutar, ki je igral vraga, strgati krinko z velikim, rdečim jezikom in z rogovi, a bila je tako trdno pričvrščena, da je kljub vsemu naporu ni mogel skiniti; velike verige, ki jih je imel privezane na rokah, so tako strašno žvenketale po prazni, visoko obzidani ulici, da se je vrag končno začel bati samega sebe in vedno hitreje bežal. Tako je prišel končno do piramide, kjer je takrat stala finančna stražnica, pred katero so prav takrat stali nekateri stražniki in kramljali. Ko so uzrli

vraga, so v enem skoku skočili v sobo ter vrata za seboj zaprli, tako da so šipe zazvenele. Končno se je Komutarju posrečilo, krinko strgati; bežal je počasneje in gledal, kje bi bila kaka gostilna, da bi skinil svojo „maskerado“ in si oddahnil. Naposled je došel do neke osterije. Že je imel roko na kljuki, da bi odprl; kar ugleda skozi šipe krčmarja „Alle quattro porte“,

ki se je sredi sobe zgrudil na stol, na pol onesveščen. Dve ženski sta se trudili z njim, da bi ga okrepili. Da Komutar spričo tega ni vstopil, se razume samo ob sebi.

Naš ljubi krčmar pač ni nikdar zvedel, kdo se je tako pošalil z njim; če pa dragi čitatelji mislijo, da ga je dogodek izlečil v praznoverju, se hudo motijo.

TRDINOVO PISMO BLAŽU.

Novo-mesto 29. aprila 1900.

Dragi Grega!

Še-le okoli 20. nas je zapustila popolnoma odurna zima. 18. t. m. je bilo po polju in gričevju vse mrtvo, rjavo in nepriljudno, a 24. so zeleneli že vsi kostanji in slive in breskve so bujno cvetele. Letos bi bil človek res lahko videl travo rasti, tako naglo je klila in silila kvišku. Tudi hribje so se deloma oživili, vsaj bukev in gaber sta že povsod zelena.

Ali grmi zdaj po naših cerkvah! Kakor v škofovi okrožnici, preklinjajo se tudi v njih „Slovenski Narod“, „Zvon“, „Rodoljub“ in „Rdeči prapor“. Nikjer se ne pridiga nič drugega nego to, kako ti 4 listi oznanjajo nevero, teptajo dogme, rogajo se zakramentom, govore zaničljivo o svetnikih in materi božji, taje božanstvo Kristusovo in tudi Boga samega. Tem strahotam nisem našel jaz skoraj ni sledu v omenjenih listih ali kaj za to, saj se lahko tudi laže. Farji so uverjeni, da jim babe (obojega spola) laži ravno tako rade ali pa še raje verjamejo nego resnico. V izpovednicah igrajo tudi glavno ulogo ti časniki. Kdor neče obljubiti, da ne bo bral nikdar več „Slov. Naroda“, ne dobi odveze. Zahteva se tudi, da ne sme nihče hoditi v tiste gostilne in kavarne, ki imajo „Slov. Narod“. Če se pregreši zoper to prepoved kak dijak, zapode ga brez milosti iz šole. Do zdaj te kapucinade „Narodu“ niso ne le nič škodovala ampak so mu pridobile še novih naročnikov. Sploh brije po vsem Dolenjskem ostra burja zoper bonce, naj bolj se ve da radi konsumnih društev, ki hočejo uničiti vse trgovce, kramarje, skupljevalce, prekupljevalce, krčmarje, kruharice, pekarje, trgovske agente in popotnike itd. Posebno krčmarji in trgovci črtijo farje bolj nego hudiča in to svojo

jezo razširjajo tudi med svojimi gosti, odjemalci, prijatelji in znanci. More se trditi, da zdaj ni več nijedne župnije brez znatne antiklerikalne stranke. Naj ljubše berilo je zdaj povsod „Izgubljeni Bog“. Ta drobna ali tehtna knjižica je doživela že 4 močne natise. Ona pripoveduje, kaj je delal in počenjal kaplan Peter v svojem konsumnem društvu, kako se je onegávil z natakarico in kako je šel po noči obhajati dobro natrkan v hribe neko ženico. Spotoma je padal in izgubil posvečeno hostijo, torej po katoliški dogmi samega Boga. Ta škandalozni pripetljaj je dal knjižici naslov, škandalozen pa je tem bolj, ker je popolnoma resničen! Zgodil se je v ribniški dolini. Ljudje se kar trgajo za te bukvice. Nihče ne pomni takega vlaka za kako književno delo. Kako kritiko vzbuja „Izgubljeni Bog“ o duhovnikih, ni težko uganiti. . . . (Del pisma izpuščen.)

Naš okrajni glavar Vestenek je te dni doigral svojo žalostno in pogubno glumo. Vlada ga je zapodila iz službe radi nezaslišanih nerednosti in lopovščin. Dolga je naredil, kolikor se čuje, za kakih 50.000 gld. Neprenehoma je razpošiljal svoje podložne uradnike in biriče k imovitim meščanom in kmetom, da so mu posojali denar ali pa podpisavali menice. To je trajalo več let. Od konca so si bogatini še za čast šteli, da mu kaj posodijo. Ali sčasoma so jeli debelo gledati, ko ni bilo ni konca ni kraja njegovim zahtevam. Ko je izgubil kredit, zapel mu je boben. Slovence in slovenstvo je ta plesnivi plemič na vso moč sovražil, drag in zaželen mu je bil samo slovenski denar. — Bog!

S presrčnim pozdravom od mene in dr. Vojske Tvoji stari exšumešter

Janez.

LISTEK.

RAZNOTEROSTI.

Trdina in Ternovec. Naš še živeči pisatelj M. A. Ternovec-Lamurski, iz Grgarja na Goriškem doma, je leta 1863 maturiral na reki. Bil je, kakor se mi poroča, Trdini posebno priljubljen; po smrti svoje žene ga je vzel Trdina (dva ali tri mesece pred koncem šolskega leta 1862, ki se je takrat končavalo s koncem avgusta) k sebi v brezplačno stanovanje. Zato mu je Ternovec prinašal vsak dan zajutrek (žemljico in čašico žganja).

Izmed vseh svojih profesorjev na goriški in reški gimnaziji se Ternovec edinega Trdine rad spominja.

L. 1867. je bil Ternovec prislušnik na c. kr. okrožnem sodišču v Gorici in takrat ga je Trdina poprosil razprodajanja Majarjeve Ruske Slovnice v Gorici s sledečim listom:

Premili prijatelj!

Navada mi ni ravno, pisati liste; če ni vzrok kaj prav posebnega, ne omočim nikdar peresa. Ali zdaj pa imam nekaj tacega v torbici. In kaj pa? — Rusko slovnico za Slovence!! Spisal jo je Matia Majar, toda je tako prenaresena, da posebno v praktičnem delu, v „čitanki“ ne razlikuje se celo nič od splošnjega sloven. pismenega jezika in je tudi sicer vredna vsake hvale in priporoke. Izdal jo je pa o svojem strošku moj stari prijatelj in sošesčan (oba sva rodila se v eni vasi) Gregor Blaž, zdaj kupec tukaj v Reki in že zdaj ga stoji okoli 500 goldinarjev. Se ve, da moramo gledati on, pa tudi mi njegovi prijatelji, da mu se ta denar povrne, da ne trpi sāj zgube, na dobiček v naši literaturi tako ni misliti, posebno pa se moramo truditi za take bukve, da se spečajo in tisti sad obrode, ki ga mora pospeševati vsaki slovanski domoljub. Moje misli zastran teh in drugih slov. reči in razmér so Vam dobro znane, bolje, kakor kteremu koli mojih bivših učencev, zato ne potrebujem tega Vam v tem listu razkladati. Naša pomlad je nastopila, posamezni viharji ne bodo zadrževali poletja, začeli smo dihati lagleje, ker vemo, kamo in kako nas pripelje pot naših želj in prizadev. Zato bi v tej reči tudi Vas nekoliko rad upregel. Vi ste zdaj uradnik — res, ali to ne bode nikaka napota; nečem Vas nagovarjati, da prodajate „rusko slovnico za Slovence“ sami, to bi Vam utegnilo nakopati sitnosti, to pa Bog varuj, da bi jez svoje naj ljubše učence v kaj tacega spravljaj, ampak nekaj malega bi mogli vendar le storiti. Pišite mi, ako veste, ali ako morete izvedeti za kakega domoljuba, ki bi to prodajo prevzel (bukvarjem je Blaž ne da) ondi v Gorici in denarje založniku Blažu pošteno poslal. Se ve, da mora biti tak mož, na kogar se more človek na vse plati popolnoma zanesti. Za druge kraje je dobil moj prijatelj že povsod znancev, ki so lotili se dragovoljno tega patriotičnega opravila, samo za Goriško ni vedel, komu bi se to

izročilo. Rekel sem mu, da poznam ondi Vas kot tistega domorodca, komur se more zaupati vse, pa tudi to, da nam izve za kakega poštenega Slovana, ki bi hotel „slovnico“ po čitalnicah, med znanci in prijatelji priporočati in prodajati. Trdno sem prepričan, da se v tem pričakovanju ne motim, da bodele storili vse (to se ve, kar je mogoče Vam po prilikah in okoliščinah, v katerih živite), da se to imenitno, preimenitno delo med ljudi spravi in nam pomaga sklepati če dalje ože vez vseslovanske omike, vzajemnosti in ljubezni.

O svojih komediah, ki sem jih doživel lani in letos, molčim, ker ste že nekoliko tega slišali in mi se ne zdi vredno, o tem obširneje govoriti. Zgodilo se je, kar se je pred ali pozneje zgoditi moralo, saj veste, da pravi Srb: „Tko istinu gudi, guda lom ga po prstima biju“. V penziji imam čas, pečati se zgolj z domačo literaturo, posebno z zgodbami našega naroda. To bode moje delo do smrti, v državno službo, ali sploh v službo ne bom si nikdar nazaj želel. Bolje je, da živi človek bolj stisnjeno in slabeje, ob enem pa svobodno, kakor da trpi vice in peklo skupaj, kakor sem jih trpel jaz zadnje štiri leta. Kaj in kako pa je z Vami? Svetoval bi Vam, da hranite vsak krajcar in da greste čez kaj časa nazaj v Gradec ali pa na kako drugo vseučilišče, da dokončavši potrebne izpite postanete sčasoma advokat in s a m s v o j, ker je vsakako pametneje, nekoliko časa če ni drugače, živeti ob sami palenti, kakor pa tičati celo življenje v sužnosti. Morebiti pa se bo dal tudi „ta stari“ kaj omečiti, da seže v možnjo in pomore takó vrlemu sinu, da si najde pravo srečo, ki je edino le v svobodi duševni, naj večja pa v svobodi duševni in telesni. Prosim Vas pišite mi o vsem, kar se tiče Vas, ker zame bolj prijetnih novic ni kakor so tiste od starih mojih milih, premilih učencev, ne pozabite pa tudi mi naznaniti, kaj kaj delajo drugi naši znanci in prijatelji.

Pričakovaje Vašega odgovora že s prvo, ali naj-pozneje z drugo pošto (to je 2. dan po prejemu tega pisma)

sem Vaš stari prijatelj

Janez Trdina,

penzionist zavoljo vsakovrstnih težkih grehov, za ktere se moje „trdovratno“ srce nikakor kesati ne more.

V Reki 18. avgusta 1867.

Ker je bil Ternovec premeščen k okrožnemu sodišču v Rovinj, je prevzel razprodajo Majarjeve knjige Ternovečev prijatelj Viktor Dolenc, pozneje urednik „Soče“ in „Edinosti“. —

Ob Trdinovi nasilni upokojitvi je Ternovec „svojemu nepozabnemu učitelju v spomin“ zložil to-le pesem:

JANEZ TRDINA.

Li v sitni preiskavi Trdina še tiči!
Li trpko mu življenje hinavstvo še greni? —
Vže davno sodba pravi, da prost je vseh pregreh,
Sovrag mu pa izvržen še bolj je na posmeh.

Viharne dni je živel na Reki mučenik.
Sovrstnim blagodejec, mladini vsi malik;
Na delo domoljubno učenca je budil
In poleg drugih naukov povesti je učil:

Kako glasil po svetu Slovenov se je glas,
Kako prijetno tekel svobodni jim je čas;
Kako se daleč čula pradedov njih je čast,
Kako jih tujec spravil pod svojo je oblast.

Kako pod njim prenehal je slednji sled pravic,
Kako je naglo rastla krivica vrh krivic,
Kako je podanika zmagalca gnetla dlan,
Kako jim on pripravljaj za zmer je grob hladan.

Kako zatreti vendar ni mogel jih doslej,
Zakaj jih več zatreti ne mogel bo odslej;
Kako se pepelnice vže bliža ostri dan,
Kako po njem svobodno bo živel spet Slovan.

Ves govor mu živahen, ozbiljen bil je zmer,
Zaman mladenec iskal bi kod drugod primer;
Od žalosti, od srda bi strmel mu obraz,
Zaškripal bi s zobovi, pretresal bi ga mraz.

To čul je pa protivnik, sovražnik mu na smrt,
V pogubo ga Trdine naganja srd in črt,
Prevrgši divne nauke ovadbo je izkul
In na Trdino sume upora je nasul.

Nezgoda tre Trdino, no krepki ga zavest,
Da zmaga slednjič pravda, saj čista mu je vest,
In v tem bodri ga mladež iz vseh slovenskih žup,
Ki z ročnimi pozdravi budi mu v prsih up.

Ta pravi mu, da narod svoj ljubila bo zmer,
Da za-nj bo vse trpela, ne bala se over,
Da bode za-nj živela, bedela bez strahu,
Dokler ne zmaga pravda, da si ne da miru.

In Janez zre, da vzbuja se ves slovenski rod,
In zre, da dan za dnevom prostejši mu je hod
In zre, da koplje tujcu zaslužen se grob
In zre ga skor gospoda, ki bil poprej je rob.

In sprava med rojaki ga spravlja v pir nebes,
Prebite hude krivde mu ne kale očes;
Z radostjo se napaja, smehlja se mu obraz,
Saj vidi, da rojakom je robstva strt povraz.

Li v sitni preiskavi Trdina še tiči?
Li trpko mu življenje hinavstvo še greni?
Vže davno sodba pravi, da prost je vseh pregreh,
Sovrag mu pa izvržen še bolj je na posmeh.

Njegov učenec.

Hrvaščina in slovenščina na reški gimnaziji.
Dokler je bil zavod nemški, je bila „ilirščina“ relativno ob-
ligatna in se je učila v štirih kurzih, od tretjega razreda
počenši, tako da je 3. razred tvoril 1. kurz, 4. razred 2.
kurz, 5. in 6. razred 3. kurz, a 7. in 8. razred četrti kurz
(vsak kurz 2 uri na teden). V tretjem in četrtem kurzu jo
je (1857/8, 1859/60 in pač tudi sicer) učil Trdina. L. 1863/4

je Trdina učil „hrvaščino“ v 5. in 8. razredu, v 1. polletju
tudi v 6., a v 2. polletju v 7. razredu. L. 1864/5 jo je učil
v 6., 7. in 8. razredu. Poleg hrvaščine je Trdina učil tudi
grščino, geografijo in zgodovino (kakor mi poroča Ternovec,
tudi latinski in propedevtiko, a po sporočilu dr. Banjavčica
tudi nemščino).

Karakteristične so teme pismenih nalog, ki jih je da-
jal Trdina. Začetek ustavnega življenja in svobode se zrcali
tudi v njih.

L. 1857/8 je dal v tretjem kurzu na pr. take-le na-
loge: Narodi avstrijske carevine; v četrtem: „Pogled s
Učke na obližnje strane“, — „Rečko obližje“. — „Kume,
ne uzdaj se ume, več use i u svoje kljuse!“ — „Kako se
razlikuju Julske planine od drugih planinah?“ — „Što pri-
poveda Osmanida Gunduličeva?“ — „Kako se odlikuje
pjesma „Čengić-aga“ z izvanjskimi (formalnimi) lepotami?“.

L. 1859/60 v 3. kurzu: „Duh srednjega veka.“ — V
4. kurzu: Dnevnik velikih školskih praznika. — Život u
Hrvatskoj. — Marko Kraljević, Miloš Obilić i Vila Ravijojla.
— Kačićeve pjesme, kakove su u sebi, što su narodu? —
Dositej Obradović i najnovija hrvatsko-srbska literatura.

L. 1863/4 v petem razredu: Prošasti školski praznici.
— Opis hrvatskoga Primorja. — V 8. razredu: Pismena
školska vežbanja iz staroslovenske slovnice, prispodablja-
ju sa starohrvatskom i hrv. srbskom. — Slobodne radnje spa-
dajuće na povest hrvatske književnosti. (Značaj epičnih pje-
sama o propadanju i propasti srbskega carstva — Karakte-
ristika književne škole slavonske — Kačić in neizmerna važ-
nost njegove pesmarice za Dalmaciju.) — Slobodne radnje
občega sadržaja. (Razmëra izmedju politične slobode i na-
rodnoga napredovanja. — Bez narodnosti prava naobraženja
nëma.)

G. 1864/5 v VI.: Dnevnik prošastih školskih praz-
nika. — Lëpa li si, hrvatska domovino! — Što je smisao
ustava i ustavne države?

VII.: Vlastitosti pravega hrv. sloga.

VIII. Hrvati i Srbi, ljubite se! — Postojanost u do-
moljubju do zadnjega hipa!

IV. Bile, ki je maturiral 1859, imenuje v „Slovenca“
1898, št. 280 (7. dec.) Trdino „moža učenega, natančnega in
strogega“. Povedal je vsakemu učenca, kateri je prišel v
Reko od drugod: „Ako mislite, da je tukaj kak „refugium
peccatorum“, ste se zelo motili...“ Bral nam je Slovincem
naše klasike Prešerna, Vodnika, Koseskega... Slovnice se
nismo učili po določeni knjigi, le pri branju nam je razlagal
to in ono ter nas opozarjal na navadne napake... Mož, ki
spada v oziru na lep jezik med najboljše slovenske literate,
je zahteval, da mu tudi učenci pravilno in gladko pišejo.“

Že v šolskem letu 1861/2. je predaval prof. J. (anez)
Trdina vsak praznik po dijaški propovedi slovensko litera-
turo in posebe Prešerna. Leta 1862/3. je seveda nada-
ljeval ta predavanja, prešel še enkrat vso literaturo ter neko
nedeljo začel tolmačiti „poezije Francetove“; slušatelj je pa
je imel malo. Ker je profesor V(inko) P(ancel), ki je 1861/2
razlagal svojo hrvatsko slovnico,¹⁾ umrl („udes ga ugrabio“),
je predaval 1862/3 le Trdina slovenski. (To so bila neofi-
cielna predavanja).

**Trdina v sliki svojega učenca, dr. Ivana Ba-
njavčica, bivšega župana karlovškega.** „Trdina je
bio doista markantna ličnost ili kako bi mi rekli, osebu-
jan čovjek. — On nije znao spram t. z. predpostavljenih biti
puzavac — dapače on se nije služio spram ovih ni običaj-

¹⁾ Pacel je prejšnja leta poučeval fiziko in matematiko; že v po-
četnicah 1859. je poprosil za dopust, a je jan. 1860. zopet nastopil službo.

nim reverencijama, koje su drugi rabili. — I napram svojim učencima bijaše on osebujan. Odraslije dijaka smatrao je kao da bi mu bio kolegom. Zato vidismo prof. J. Trdinu izvan škole, družiti se sa djacima svojim, naročito s onima, koji bijahu živahnijeg temperamenta i talentiraniji.

Prof. Trdina nije živio kao filister; on je bio živahne čudi, razgovorljiv i društven. On je osobito volio družiti se s onima, koji su domoljubni a da su Slaveni.

Riečani bili su naučni, vidjati prof. Trdinu s knjigom izpod ruke te ulaziti u gostionu u starom gradu, koju je imao neki Slovenac. U tu krčmu ulazili su i djaci viših razreda te su s Trdinom sjedili kod jednog stola. Bilo je tu razprave, u kojoj su djaci što naučili.

Tako bijaše odnošaj između djaka i profesora izvan škole vanredno intiman, a posledicom je to urodilo, da bi djaci za svog profesora život svoj dali bili. — I doista prof. Trdina mogao se je pohvaliti, da je svaki njegov djak poslje u životu ostao domoljuban. — Prof. Trdina nije bio nikakav pijanac, ma da je znao u društvu svom popiti čašu dvie vina; nije to uspjelo dokazati onim denuncijantom, koji su ga denuncirali, da je pijanac.

Riedki su ljudi, koji bi imali dar naravni, uzbuditi oduševljenje za narodnu stvar, kao što je to umio prof. Trdina; a istina je i to, da je on znao proti narodnomu neprijatelju uzpiriti mržnju i prezir do skrajnosti. Trdina nije bio ni u tom samo polovičan čovjek. — Prof. Trdina bio je najobljubljeniji učitelj među djacima te je nanj ostala i najdublja uspomena i u daljnjim godinama života svakog pojedinca njegovih djaka. — U podučavanju svojih predmeta bijaše on također neobičan učitelj. Da ne bude prigovora, držao se je propisane osnove ili šablone; no on je znao uz to uzdržati budnu pozornost djaka, sa duhovitim primjedbama i pripovjedkama iz bogate svoje riznice znanja u svakom naučnom svom predmetu. Doista bio je čovjek velikog znanja, a k tomu čovjek vlastite duboke kritike. Njegovi djaci još i danas (ovo malo što ih je još na životu) sjećaju se te im ostalo do života u pameti ovo izticanje važnih momenata u povjesti hrvatskoj kao i pojedinih glasovitih osoba a da takva šta u školskim knjigama nije bilo. A vanredno zgodno je bilo, kako je kod podučavanja njemačkog jezika znao taj jezik prikazati nelogičnim u svom sastavku, nefilozofičnim itd. — pa je nakon demonstriranja u prilog svojeg mnijenja o nezgrapnosti toga jezika zaključio odrešiti i srdito: da, tako vidite, to je jezik kao da su sami pijanci sastavili.

Konačno našlo se nepoštenih ljudi, koji su ga denuncirali; on je pao u iztragu radi neke izjave u gostioni prijatelja Slovenca pa i radi tobož bunjenja mladeži. On je ipak u toliko sretno prošao, što je — čini mi se — poslje toga došao na gimnaziju u Slovensku, gdje je nastavio svoji domoljubne čine. —

Trdinov rod. Gospa Helena Zabavnik, sedaj gostilničarka pri „Stari pošti“ v Domžalah, je hči Janezovega brata Mihe. Drage volje se je odzvala moji prošnji ter mi pripovedovala (bodi ji zato srčna hvala) o Trdinovih, posebe o stricu Janezu sledeće:

Trdinova hiša v Mengšu je nekđaj bila zelo bogata. Nastala je o tem bogastvu celo pesem, češ, (Trdina) „kar za mizo sedi, pa Mengšanom den: r deli“. Janezov oče pa je imel nesrečo (menda je tudi sam zapravljaj), tako da je hiša (pred kakimi 40 leti) prišla v last Dolenca, nekđaj župana in učitelja v Mengšu, ki jo je potem prodal Tirolcem. Janez je imel še brate Miho, ki je po očetu prevzel hišo, Gregorja in Naceta ter sestre Marjano in Micko; Gre-

gor je bil v službi pri trgovcu z lesom, Tavčarju v Ljubljani, Nace pa pek na Ogrskem; Marijana je bila na nekem mlinu na Štajerskem, Micka pa poročena v neki trgovini na Reki. Kot študenta je Janeza podpiral domači brat Miha. Mati mu je prigovarjala, naj bi postal svečenik, a Janez je rekel: „Prokleta si neumna, če to misliš. Jaz bi s prižnice knjige metal na ljudi.“ Na počitnicah je bil često pri graščaku Tonetu Staretu, kjer se je odigrala tudi ljubavna idila, kakor jo pesniški obdeluje Valjavec, in pri daljnem sorodniku Slaparju v Lukovici. Svojo prvo ženo — bila je baje lepa blondinka, vedno v narodni noši — je našel v gostilni „pri Žvokeljnu“ na Marije Terezije cesti, kamor je pač tudi zahajal. V dobi svoje reške preiskave je prišel domov in tožil, da bo najbrž 3 leta zaprt. Ko je bil oproščen (pred sodiščem), je prišel tudi domov ter o priliki rekel: „Rajši pustim življenje nego da bi drugače govoril.“

Kar mu je bila rojstna hiša prodana, ni šel Trdina, kakor mi poroča g. nadučitelj Jernej Čenčič iz Kamnika, nikdar v svoj rojstni kraj; da mu je bil dom prodan, tega ni mogel prenašati. „Nekega dne se greva“ — mi poroča g. Čenčič — „izprehajaj nad zaprsko graščino, odkoder se vidi v Mengeš. Trdina mi pokaže od daleč svojo rojstno hišo; v tem trenutku se mu ulijo debele solze po licih, obmolkne in dolgo časa ne more izpregovoriti besede...“ V Kamnik je zahajal (vsako leto) k svojemu součencu Blažu Muhovcu; onadva in g. Čenčič so se vsak dan sestajali pri „Fischerju“. Trdina in Muhovec sta se razgovarjala zlasti o l. 1848., o nacionalni gardi itd.

Podrobnosti. (Po pripovedovanju g. svetnika Žaklja.) Godbe Trdina ni mogel slišati; če sta sedela z Žakljem v kavarni in je prišla vojaška glasba, jo je kar popihal. Rekel je, da je samo eden na Reki še njegovega mnjenja v tem oziru, neki pes, ki je vselej tulil, če je zaslišal godbo. Petje pa je Trdina ljubil (najbrž le, če mu je tekst ustrezal). Čisto razburil se je, če se je zapelo na pr.: „Vse je vihar razdjal, narod je zmeraj stal.“

Nekoč je Trdina sedel z Levstikom v kavarni. Levstik je hvalil nemško literaturo, a Trdina je rekel, da bi Goetheja in Schillerja dejal na mizo in.... Drugi dan je govoril Trdina, kak Slovenec da je Levstik, ki hvali celo Dežmana; rekel je, da je čital Levstikove pesmi, pa da so to le verzi, nikaka poezija.

„Zaklad na Trsatu“. Gospod N., ki se v tej zgodbi ne imenuje z imenom, je bil Gregor Blaž. Zgodbo si je zapisala gospa Kresnikova na Reki, kakor jo je čula od Blaža.

Andrija Pavlovec, čigar skripta priobčujemo v izvadkih v prvem članku tega „Slovana“, je po reškem gimn. Izvestju 1867/8 maturiral na koncu šolskega leta 1867. G. svetnik dr. Catti mi pa piše, da Pavlovec radi tuberkuloze ni več pohajal 8. razreda in da je kmalu umrl. Slično se zdi g. poslancu dr. Matku Laginji, češ, da je Pavlovec šel v svečenike, pa je umrl ali še kot teolog ali kot novomašnik.

V Društvo za „povjesnicu i starine jugoslovenske“ se je Trdina vpisal leta 1858 („Neven“ 1858, 3. apr.).

Trdina kot dramatik. Med papirji Trdinovimi, ki mi jih je izročila njegova nečakinja, gospa Zabavnikova v Mengšu, sem našel tudi dva s svinčnikom pisana rokopisa Trdinova, obsegajoča dramatične prizore; prvi in drugi je iztrgan iz večjega rokopisa.

Prvi rokopis je odlomek iz zgodovinske drame, ki bi jo mogli nasloviti: „Kacijanar“. Začne se sredi stavka

(„bo to pismo pričalo“) ter sega iz tega prizora čez drugi prizor v tretjega, ki ni končan. Pogovarjajo se osebe: A., F., Z., N.; „F.“ je Ferdinand, cesar; „Z.“ je Zalm (Salm). Vsebinski prizorov se da povzeti nekako tako-le:

Ferdinand vpraša A., če ni še dobil dopisa. A. sumi, da se je pismo izgubilo. Med tem pride Salm, „rešitelj Dunaja“, in pove, da je prejel list od „verjetnih mož“ z bojišča, od Lodrona in Ungnada; misli, da v 3 tednih „bomo mi že onkraj Balkana al pa če se megla obrne, — Turki zopet pri Dunaju... Sveti Leopold nas nesreče obvari!“ Kacijanar se napravlja proti Belgradu, a se ne meni za turške janičarje, ki hočejo iz Bosne cesarskim za hrbet. — Pride brzotek od Kacijanarja. Kacijanar piše, da je Pihlar sovražnika potolkel, on da gre proti Oseku. — F. se pritožuje, da ne dobi na prijateljska pisma odgovora. A. svetuje, naj bi Kacijanar poslal Ungnada na dvor. F. še vedno veruje v Kacijanarja, češ, le vojaški ogenj ga žene, a „A.“ in „N.“ ga smatrata za napačnjaka in nepokornika. — Salm pravi: „Dokler je bila vojska na Kranjskim, je šlo vse po redu. Ungnad je skerbil, da je bilo živeža in vsega potrebnega več kot dovolj. Pa za to reč je jenjal skrbeti, ko so mejo prestopili. Namestil ga je tu Muzej, ki je z enako marljivostjo pri kupcih se na žito naročil. Pa ondotni kupci so na pol Turki. Mož-beseda je pri njih lupina, v kateri zernja ni. Vkanili so ga... Vkanili so ga in še zraven Kacijanarja oslepili.“

Salm hoče odstraniti Kacijanarja, ker se nad njim „spotakne, kadar se gane; trudim se že pošteno in nepošteno en mesec...“ Kacijanar mora naglo s pota.

Drugi rokopis pa je očitno „Mutec ojski“. Ohranjeni listič začenja že z drugim činom:

Drugo dejanje.

(Prostor pred samostanom v Osjahu, delavci vun gredo, razno orodani — zjutraj).

pojo: —

Izakar, Grogon, Bervari, Lipe (derva sekajo).

Štirje drvarji se razgovarjajo o velikih pripravih za „gostarijo, kjer bo med in vino teklo“; konjeniki in hlapci

se zbirajo od vseh strani, Blagod vleče že dva dni živino in divjačino, Otmar je že trikrat šel po vino. Pod prejšnjim opatom je bila druga, ali sedanji je še mlad; danes obhaja god svojega očeta, zato je vse stare prijatelje povabil. Tudi oni, drvarji ne bodo pozabljeni, kakor niso bili na njegov lastni god. „Zjutraj delo, popoldne veselo“. — Drvar Lipe je Italijan; tega-le opat pokliče stran. Lipe pravi, da je iz Celja doma, a drvarji slutijo, da je Furlan: ne zdi se jim nič prida; „povsod ima ušesa nastavljena, vse preiskava, vse izprašuje“. — Tam pa je tudi neki tujec, ki se vidi drvarjem bolj učen kakor vsi menihi; „vse bukve zna brati, naj bodo v tim al unim jeziku pisane...“; slutijo, da je kaka skrivnost vmes...

NAŠE SLIKE.

V kratkem se bo Trdini v njegovem rojstnem kraju, v Mengšu razkrila spominska plošča. „Slovan“ mu ob tej priliki posvečuje posebno številko.

Naš ilustrator, Saša Šantel se je lotil ilustriranja Trdinovih „Bajk in povesti“ ozir. pravljic. Izvršil je že ilustracije za pravljice: „Kristus, sv. Peter in baba“ (str. 291), „Velikani“ (str. 304) in „Kurent“ (str. 308). — Vse slike, ki jih priobčujemo v tej-le številki, so izvirne Šantlove ilustracije k omenjenim pravljicam, in sicer po redu: „Kristus in sv. Peter“ (str. 291), „Babi hiša zgori“ (str. 297). — „Velikani zvezde klatijo“ (str. 289). — „Kurent“ (str. 308), „Kurent in baba“ (str. 309), „Kurent ščiplje hudiča“ (str. 303). — Vinjeta (str. 314.) — Trdinova slika (str. 292).

Vse tri tu ilustrirane pravljice so iz II. zvezka Trdinovih „Zbranih spisov“ (oziroma I. zvezka „Bajk in povesti“), ki jih je izdala knjigarna L. Schwentner v Ljubljani.

